

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ НАУКИ»

10 грудня 2024 р.

м. Запоріжжя
2024

УДК 34(062)

A437

Редакційна колегія:

Бондар Олександр Григорович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права, Перший проректор Запорізького національного університету;

Коломоєць Тетяна Олександрівна – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Запорізького національного університету;

Верлос Наталя Володимирівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного та адміністративного права, заступник декана з навчальної роботи юридичного факультету Запорізького національного університету;

Євтушенко Дар'я Сергіївна – доктор філософії зі спеціальності 081 Право, старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права, заступник декана з наукової роботи юридичного факультету Запорізького національного університету.

Актуальні проблеми правової науки : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 10 грудня 2024 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 96 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Актуальні проблеми правової науки», яка відбулася на базі юридичного факультету Запорізького національного університету 10 грудня 2024 року.

© Запорізький національний університет, 2024

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Алімов К.О.</i>	4
<i>Болокан І.В.</i>	7
<i>Євтушенко Д.С.</i>	11
<i>Єна І.В.</i>	17
<i>Коломоєць Т.О.</i>	20
<i>Луц Д.М.</i>	26
<i>Мельковський О.В.</i>	29
<i>Панкратова К.О.</i>	33
<i>Плутницька К.М.</i>	37
<i>Удовика Л.Г.</i>	40

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

<i>Долінський П.С., наук. кер. Верлос Н.В.</i>	45
<i>Євтушенко С.С., наук. кер. Титаренко М.В.</i>	47
<i>Лабенська А.С., наук. кер. Євтушенко Д.С.</i>	51
<i>Махунов В.В., наук. кер. Євтушенко Д.С.</i>	53
<i>Махунов В.В., наук. кер. Титаренко М.В.</i>	56
<i>Пиркова І.В., наук. кер. Єрмоленко Д.О.</i>	58
<i>Писаренко С.Ю., наук. кер. Омелянчик С.В.</i>	61
<i>Піньковський Р.В., наук. кер. Удовика Л.Г.</i>	63
<i>Рубанов С.О., наук. кер. Удовика Л.Г.</i>	69
<i>Руденко А.С., наук. кер. Панкратова К. О.</i>	72
<i>Руденко С.К., наук. кер. Титаренко М.В.</i>	75
<i>Тимошенко В.Г.</i>	77
<i>Франковська С.А.</i>	80
<i>Черновицька І.Ю., наук. кер. Удовика Л.Г.</i>	84
<i>Шилова Ю.О., Алімов К.О.</i>	88
<i>Шилова Ю.О., наук. кер. Болокан І.В.</i>	90
<i>Шилова Ю.О., наук. кер. Єна І.В.</i>	92

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Алімов К.О., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права

Запорізький національний університет

Запоріжжя, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5053-0945>

Alimov.kirill9499@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ FEATURES OF CIVIL JURISDICTION IN THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE

Abstract. *The possibility of the influence of legislation and the judicial system on the implementation of civil procedural tasks is also explored, considering the complicated political and socio-economic situation in the country. The article emphasizes the implementation of new mechanisms to enhance the efficiency of civil proceedings, particularly on the creation of swift and efficient procedures ensuring access to fair trial for all citizens.*

Ключові слова: цивільне судочинство, воєнний стан, війна, цивільні процесуальні норми, дистанційна форма, суд.

Key words: civil proceedings, martial law, war, civil procedural norms, remote format, court.

Починаючи з лютого 2022 року Україна перебуває під повномасштабною агресією зі сторони РФ, що безумовно вплинуло не тільки на соціально-економічне становище в державі, але й на юридичну складову України. Саме на правосуддя війна вплинула чи не найбільше, значно ускладнивши його здійснення, а як наслідок і можливість дотримання прав і свобод громадян. У правовій державі, надзвичайно важливим залишається приватна сфера життєдіяльності, оскільки, саме остання дає імпульс для підтримання економічної складової та повне гарантування дотримання конституційних прав і свобод громадян. З точки зору даного дослідження, акцент зроблений на цивільному судочинстві, так як саме ця юрисдикція є найпоширенішою серед звернень до суду, що обов'язково має бути забезпечене державою.

Основний Закон України передбачає, що під час дії режиму воєнного стану, як особливого правового режиму, допускається тимчасове обмеження певних прав і свобод фізичних і юридичних осіб. З доктринальної сторони,

варто зауважити, що під право- суддям слід розуміти загальну категорію головною метою якого є дотримання, гарантування і реалізація права всіх осіб на судовий захист. Тим не менш, практика Європейського суду з прав людини не визначає доступ до право- суддя як абсолютне право, проте дана категорія практично не перетинається із питання особливостей здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану, а отже не може у повній мірі розглядатися як причина відмови зі сторони держави у забезпеченні доступу до судового захисту. У будь-якому випадку, Конституція України у статті 55 передбачає право на судовий захист, який не обмежується навіть в умовах воєнного стану, що регламентується статтею 64 зазначеного нормативно-правового акту [1].

Більше того, правосуддя як компетенція, що закріплюється виключно за судом може бути здійснене лише шляхом – особливої процесуальної форми, яка передбачається при розгляді і вирішенні цивільної справи. Згідно з Цивільним процесуальним кодексом України, цивільне судочинство визначене на здійснення правосуддя, що полягає у справедливому, неупередженому та своєчасному розгляді і вирішенні цивільних справ з метою ефективного захисту прав, свобод чи інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави [2] За таких умов, варто звернутися до профільних статей 122 та ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», які передбачають відповідні положення, що мають фундаментальний характер для здійснення належного цивільного судочинства в умовах війни, а це зокрема: суди діють виключно на підставі та в спосіб, які визначені законами України та Конституцією України; заборона обмежень повноваження судів, які визначені чинним законодавством України; повторно закріплене виключне повноваження судів на здійснення правосуддя; забороняється створювати надзвичайні та особливі суди; забороняється прискорення та скорочення будь-яких форм судочинства; передбачена в законний спосіб зміна територіальної підсудності справ у разі неможливості здійснення правосуддя, а також можливість зміни місцезнаходження судів [3]. Таким чином, можемо констатувати, що законодавець обрав вірний вектор, щодо забезпечення належного цивільного судочинства в умовах воєнного стану, надаючи додаткові гарантії охорони прав та законних інтересів для суб'єктів звернення. Причому, варто звернути увагу, що навіть на ускладненість до доступу до правосуддя на територіях на який проводяться активні бойові дії, законодавець не визначає додаткові умови звернення, що повністю узгоджується з положеннями статей 64 Конституції України, практики ЄСПЛ, а також статті 2 ЦПК України і принципів цивільного судочинства. Тим не менш, залишаються актуальними питання стосовно порядку фак- тичного доступу до суду на тимчасово окупованих

територіях, а також проведення судових засідань по вже існуючим справам [4]. Введення правового режиму воєнного стану внаслідок повномасштабного вторгнення РФ до України надзвичайно сильно вплинуло на здійснення цивільного судочинства в нашій державі. Зі сторони законодавця відбуваються динамічні зміни щодо пристосування цивільного судочинства до фактичних обставин, зокрема внесені зміни до можливості зміни територіальної юрисдикції. Профільні органи на кшталт Верховного Суду продовжують надавати всі необхідні рекомендації щодо забезпечення виконання завдань цивільного судочинства та правосуддя в цілому. Саме під час здійснення цивільного судочинства суди часто зустрічаються з проблемами організаційного та процесуального характеру, які прямо пов'язані активними бойовими діями. Внаслідок цих обставин перед цивільним судочинством постає ряд питань, які на жаль, на сьогодні можуть викликати деякі формальні підстави для оскарження судових рішень, як наприклад застосування відповідної норми за територіальним принципом. Надзвичайно важливо Верховному Суду сформулювати чітку правову позицію щодо подібних аспектів, оскільки на сьогодні такої немає. Тим не менш, варто визначити й активну роль законодавця, який продовжує вносити зміни до нормативного забезпечення проведення цивільного судочинства.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–42. Ст. 492.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
4. Про судоустрій і статус судів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. Ст. 545.

Болокан І. В., д.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного права
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна
ORCID 0000-0003-1868-7552

**ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ РЕПЕТИТОРА ЯК РІЗНОВИД
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ
TUTORING SERVICES AGREEMENT AS A TYPE OF CIVIL LAW
AGREEMENT**

Abstract. *Recourse to tutoring services is a common phenomenon in the civil law sphere. These contractual civil law relations are not regulated by separate norms of the Civil Code of Ukraine or special legislative acts, but are nevertheless regulated, since the norms of civil law on services as objects of civil law, general provisions on the provision of services, norms on the form of transactions and the consequences of their invalidity, norms on obligations and general provisions of contract law will apply to such relations. An essential condition of this type of contract is its subject - tutoring services in a certain area of knowledge, skills, abilities. A complication in interpreting the content of the relevant contracts is the lack of a normative definition not only of the concepts of "tutoring", "tutor", "tutor services", but also the lack of criteria for determining the quality of the services provided. In addition, the parties are often limited to oral agreements, and therefore do not record in detail the obligations of the parties, the desired result and the conditions for providing/receiving such services in the contract as a type of legal document. Often, the parties neglect further judicial protection of their rights. As a rule, the worst consequence is the termination of relations between the parties with mutual claims and, sometimes, leaving complaints (in cases where the tutor advertises his services). All this does not contribute to the development of normal (civilized) contractual relations.*

Keywords: services, educational services, tutor services, quality of services, service contract form.

Ключові слова: послуги, освітні послуги, послуги репетитора, якість послуг, форма договору про надання послуг.

Освітні послуги є різноманітними. Одним із поширених їх видів є послуги репетитора. Опитування студентів різних факультетів з різних закладів вищої освіти свідчить, що абсолютна більшість з них зверталась до послуг репетитора коли готувались до вступу у заклади вищої освіти (для того, щоб якомога найкраще скласти НМТ) або наразі користуються такими послугами

(найпоширенішим є вивчення іноземних мов або якихось спеціалізованих тем, що пов'язані з інтересами здобувачів). Також виявляється, що доволі часто замовники таких послуг (використовуємо термінологію Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) щодо сторін договору про надання послуг – виконавець та замовник), не задоволенні результатами отриманих послуг. *Метою цієї публікації є* аналіз особливостей укладання та виконання договорів про надання репетиторських послуг задля формулювання рекомендацій щодо максимального захисту прав кожної із сторін цього договору.

Попри поширеність звернень до послуг репетиторів, ці договірні цивільно-правові відносини не регулюються окремими нормами ЦК України або спеціальними законодавчими актами, натомість все ж таки є врегульованими. До таких відносин будуть застосовуватись норми цивільного законодавства про послуги як об'єкти цивільного права, загальні положення про надання послуг, норми про форму правочинів та наслідки їх недійсності, норми про зобов'язання та загальні положення договірної права. Істотною умовою цього різновиду договорів є його предмет – послуги репетитора з певної сфери знань, навичок, умінь. Ускладненням у тлумаченні змісту відповідних договорів є відсутність нормативного визначення не лише понять «репетиторство», «репетитор», «послуги репетитора», а й відсутність критеріїв визначення якості наданих/отриманих послуг.

Отже, предмет цього договору нормативно не визначений. В інших (ніж нормативно-правові акти) джерелах знаходимо пояснення, що репетиторство є «індивідуалізованою формою навчання, під час якої репетитор надає особистісно орієнтовану академічну підтримку учню з метою покращення його знань та навичок у певній дисципліні, сприяючи глибшому розумінню матеріалу та підготовці до екзаменів» [1]. З предметом договору безпосередньо пов'язане таке поняття, як «якість» (у нашому випадку – якість послуги репетитора). А оскільки відносини репетиторства як такі окремо не регулюються, характеризувати це поняття щодо цієї специфічної освітньої послуги можемо опосередковано, спираючись на близькі за сферою регулювання законодавчі акти. Так, зокрема, у Законі України «Про освіту» закріплюються два нормативні визначення – «якість освіти» та «якість освітньої діяльності», де перше визначається як «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг», а друге – як «рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг» (пп. 29-30 ч.1 ст. 1 [2]). Ці викладки можуть бути використані щодо репетиторських послуг, особливо в частині

«відповідає вимогам, встановленим ... договором про надання .. послуг». Відтак, дуже важливим є конкретизація предмету та очікуваних результатів отриманої послуги у договорах про надання репетиторських послуг, що укладають сторони.

Серед значної кількості нормативних визначень, термін «якість послуги» закріплює два підзаконних акта, які не мають відношення до предмету цієї публікації, натомість їх формулювання такі універсальні, що можуть бути використані і для цілей нашого дослідження. Так, «якість послуги» характеризується як «сукупність характеристик послуги, що визначає її здатність задовольняти встановлені або передбачувані потреби споживача»; «сукупність споживчих властивостей послуги (безперервність, доступність тощо), що визначають її здатність задовольнити потреби споживача і характеризуються встановленими показниками» [3]. Ці «характеристики», «потреби» та «показники» слід обов'язково чітко обумовити у договорі, щодо якого обов'язково рекомендуємо додержуватись письмової форми його фіксації. Адже опитування тих студентів, які користались чи користуються репетиторськими послугами, свідчить, що абсолютно всі опитані обмежились усною домовленістю, а, відтак, детально не зафіксували зобов'язання сторін, бажаний результат та умови надання/отримання таких послуг у договорі як різновиді юридичних документів.

У зв'язку з наведеними нормативними визначеннями може постати закономірне питання, а чи можуть бути застосовані для захисту прав замовника репетиторських послуг норми Закону України «Про захист прав споживачів», і чи можливим є застосування до замовника позначення «споживач» (репетиторських послуг)? Відповідь на ці питання в більшості випадків буде негативною. Пояснюється це тим, що: 1) хоч замовник цієї освітньої послуги і відповідає нормативному визначенню «споживача», наведеного у п. 22 ч. 1 ст. 1 цього Закону, адже є «фізичною особою, яка ... замовляє ... або має намір ... замовити послугу для особистих потреб..»; 2) хоч поняття «послуга», надане у п. 17 ч. 1 ст. 1 цього Закону, і може бути використано для позначення репетиторської послуги, адже є загальним («діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором ... нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб»), натомість «виконавцем послуги» у розумінні цього Закону є суб'єкт господарювання, який надає послуги (п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону [4]). Репетитори доволі часто надають відповідні послуги неофіційно. Хоча існують й варіанти, коли господарюючий суб'єкт об'єднує у себе репетиторів, і у таких ситуаціях стороною договору є цей господарюючий суб'єкт, тоді як безпосередньо надавати послуги буде конкретний репетитор. І у

таких випадках норми цього Закону можуть бути використанні для захисту прав замовника.

Наостанок декілька слів зазначимо й про захист своїх прав сторонами цього договору та констатуємо, що часто сторони нехтують можливістю судового захисту. Як правило, найпоширенішим наслідком спорів, які виникають між сторонами про надання/отримання репетиторських послуг, є розірвання відносин між ними із залишенням неприємних спогадів, вражень та взаємних претензій. Інколи – залишенням негативних відгуків (у випадках, коли репетитор здійснює рекламу своїх послуг). Все це не сприяє розвитку нормальних (цивілізованих) договірних відносин, адже кожний реалізований захист своїх справ певною мірою «дисциплінує» сторони і однозначно виконує превентивну функцію щодо майбутніх договірних відносин, хоч вже і за участю інших сторін.

Отже, договори про надання репетиторських послуг окремо як такі не регулюються, натомість такі послуги є цивільно-правовими, регулюються нормами ЦК України про послуги (Глава 63), а також іншими його нормами (про форму правочинів, про зобов'язання та договірне право тощо). Проблемним у цих договорах є доведення якості наданих/отриманих послуг. Ускладнює захист прав сторін часте недотримання сторонами письмової форми договору, в якому можна було б зафіксувати певні критерії якості, обов'язки сторін, відповідальність за неналежне виконання або невиконання зобов'язань за договором. Саме з цим пов'язана основна рекомендація сторонам для забезпечення захисту своїх інтересів – обов'язкове письмове оформлення з чітким та детальним фіксуванням всіх важливих для них зобов'язань та обов'язковим прописуванням засобів забезпечення їх виконання та/або засобів відповідальності (одностороння відмова, розірвання, пеня, штраф тощо).

Література

1. Репетиторство – що це таке, визначення, суть та методи роботи. Хто такий Репетитор? URL: <https://termin.in.ua/repetytorstvo-repetytor/> (Дата звернення: 05.12.2024).
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. (із змінами) №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#text> (Дата звернення: 05.12.2024).
3. Термін «якість послуги» // Термінологія законодавства. Офіційний сайт Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/33267> (Дата звернення: 05.12.2024).

4. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. №1023-XII (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#text> (Дата звернення: 10.10.2024).

Євтушенко Д.С., доктор філософії зі спеціальності Право (PhD),
старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5334-8498>

darya_ezh@ukr.net

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ОСОБЛИВОСТІ
ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ ЯК ГАРАНТІЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT: PECULIARITIES OF
LEGAL EDUCATION AS A GUARANTEE OF EFFECTIVE PREVENTION
OF OFFENSES**

Abstract. *The study is devoted to the peculiarities of legal education work in general, the components of its practical implementation in Ukraine, as one of the components of the mechanism for ensuring the sustainable development of society. Effective implementation of legal education work has been used for decades to form the legal culture of the population, the ability to objectively assess facts and emerging circumstances, including unpredictable ones, and to provide legal education both for certain categories of persons who are somehow influenced by negative factors, conditions, factors, circumstances (special subjects for whom legal education work is carried out through the prism of preventive work to prevent the commission of administrative and criminal offenses), and for the general public.*

Ключові слова: правоохоронні органи України, профілактика правопорушень, правопросвітницька діяльність, забезпечення сталого розвитку

Keywords: law enforcement agencies of Ukraine, prevention of offenses, legal education, sustainable development

Одним із шляхів реалізації правової освіти є її безпосередній зв'язок із забезпеченням якості освіти, що безпосередньо пов'язано з реалізацією глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року («Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» [1]), проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй

№ 70/1 від 25 вересня 2015 року, та, як наслідок, їх адаптації до умов України, виконанням прийнятих «Цілей сталого розвитку: Україна» до 2030 року [2].

Так, правове виховання посідає чільне місце серед напрямів діяльності органів державної влади, зокрема правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, з огляду на те, що ефективне здійснення правового виховання десятиліттями формує правову культуру населення, а також здатність об'єктивно оцінювати факти, обставини, що виникають, у тому числі й непередбачувані, правове виховання як певних категорій осіб, на яких так чи інакше впливають негативні фактори, умови, чинники, обставини (спеціальні суб'єкти, для яких правове виховання здійснюється через призму профілактичної роботи з метою недопущення вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень), так і широкого кола осіб (загальний суб'єкт), до якого можуть входити різні вікові групи, представники різних професій тощо.

Ефективність такої роботи напряду залежить від двох факторів: перший - це вміння донести інформацію, вплинути на правосвідомість осіб, які сприймають, засвоюють та можуть застосовувати таку інформацію в майбутньому, в тому числі вміння подати інформацію, що також може напряду залежати від інформаційно-комунікативних навичок спікера чи спікерів. Другий фактор - це бажання слухати, вчитися, запам'ятовувати та вміти застосовувати отримані знання, навички та вміння.

Інструментом забезпечення завдань правового виховання є здійснення правопросвітницької роботи окремими органами та підрозділами, які мають відповідний компонент як один із напрямів своєї діяльності. Наприклад, правопросвітницька діяльність Національної поліції України як складова адміністративної її діяльності. Така діяльність за своєю природою забезпечує постійний зв'язок з громадськістю, підвищує авторитет правоохоронних органів, рівень довіри суспільства в цілому, створює відчуття захищеності та підвищує рівень правової обізнаності населення.

Варто зазначити, що для досягнення цілей такої діяльності Національна поліція періодично проводить профілактичні заходи з роз'яснення небезпеки вчинення суспільно шкідливих діянь, інформація про які поширюється через оперативну діяльність інформаційних служб МВС. Так, відповідно до статті 9 Закону України «Про Національну поліцію» забезпечується принцип відкритості та прозорості, а саме, Національна поліція забезпечує «постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони і захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку» [3]. Правопросвітницька діяльність Національної поліції реалізується

шляхом проведення профілактичних виступів щодо окремих аспектів діяльності такого правоохоронного органу; проведення круглих столів, конференцій, бесід, брифінгів для досягнення профілактичних цілей, правової освіти населення; залучення працівників Національної поліції в якості запрошених лекторів у заклади середньої та вищої освіти, залучення таких осіб до підготовки висококваліфікованих юристів та фахівців у сфері правоохоронної діяльності тощо [4].

Наприклад, до введення правового режиму воєнного стану в Україні у зв'язку із загрозою незалежності та територіальної цілісності держави Національна поліція реалізувала низку успішних проєктів, безпосередньо пов'язаних з правоохоронною діяльністю в рамках адміністративної діяльності такого органу. Так, наприкінці 2021 року успішно стартував проєкт «Освітня безпека» [5], організований Міністерством внутрішніх справ спільно з Національною поліцією. Цей проєкт мав на меті запобігання вчиненню правопорушень в освітньому середовищі. Ще одним проєктом, спрямованим на підтримку безпеки життєдіяльності населення та підвищення довіри до правоохоронних органів, правову освіту та підвищення правової обізнаності населення, є проєкт «Поліцейський офіцер громади» [6] (підписання меморандумів між Національною поліцією та територіальними громадами, така діяльність офіцерів Національної поліції забезпечує превентивну діяльність у всіх сферах життя громади, починаючи від просвітницької діяльності (проведення діалогів, профілактичних лекцій у навчальних закладах), інтернет-безпеки населення і закінчуючи недопущенням вчинення правопорушень).

У період дії правового режиму воєнного стану в Україні правопросвітницька діяльність Національної поліції набула нових рис. Через засоби медіа працівники Національної поліції здійснюють правопросвітницьку діяльність у сфері кібербезпеки (безпечне використання мобільних додатків, мобільних пристроїв), передачі інформації для збирання доказів злочинів (поширення інформації про способи та засоби передачі такої інформації), інформування про документування злочинів, що стали наслідком збройної агресії проти України, профілактична робота з поширення інформації про небезпеку колабораціонізму на підконтрольних територіях, тимчасово окупованих територіях тощо. Крім аспектів, пов'язаних зі збройною агресією, що призвела до загрози незалежності та територіальній цілісності держави, ще одним аспектом, в якому Національна поліція здійснює правопросвітницьку та профілактичну діяльність, підвищуючи суспільну нетерпимість до цього явища, є запобігання домашньому насильству. 3 серпня 2022 року Міністерство внутрішніх справ презентувало мобільний додаток для реагування на випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі [7] (оснащений кнопкою

виклику поліції), з висвітленням у засобах медіа для поширення інформації серед населення, з метою оперативного реагування на виклики потерпілих від цього виду насильства та запобігання збільшенню таких випадків у майбутньому. Слід зазначити, що цей перелік аспектів не є вичерпним [4].

Ще одним аспектом, який варто розглянути, є правове виховання в ході загальної (має широкий перелік форм реалізації (загальноосвітні заходи, інформаційно-профілактична робота у співпраці зі медіа, квести, гостьові лекції, реалізація спільних масштабних (всеукраїнських) профілактичних проєктів на основі позитивного досвіду правоохоронних органів зарубіжних країн тощо (перелік не є вичерпним) та індивідуальної (також має широкий перелік форм реалізації, серед яких індивідуальні бесіди, консультації, спостереження, а також профілактичні обліки, адміністративний нагляд, профілактичні обходи тощо) профілактичної роботи правоохоронних органів, з огляду на те, що ефективність правового виховання безпосередньо впливає на підвищення правової культури населення і, як наслідок, на зменшення відсотка адміністративних та кримінальних правопорушень. Так, правове виховання можна виокремити серед заходів індивідуальної та загальної профілактичної роботи з акцентом на виховання населення (в цілому або спеціальних суб'єктів) в дусі дотримання законів, запобігання вчиненню протиправних діянь особисто, а також виховання населення та пропаганду правомірної поведінки на прикладі притягнення інших осіб до відповідальності.

Варто зазначити і про такий напрямок реалізації правового виховання як визначена діяльність в системі правової освіти. За таких умов відповідна імплементація здійснюється через а) проведення тематичних зустрічей, круглих столів, колоквиумів, конференцій, вебінарів на відповідну тематику з методами набуття знань про чинне законодавство, міжнародно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України, щодо захисту прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, механізмів такого захисту, відповідальності за протиправні діяння за чинним законодавством; б) правова освіта через безпосереднє набуття знань, умінь, навичок учнями закладів фахової передвищої та вищої освіти (компетентностей та програмних результатів навчання) під час вивчення певних освітніх компонентів (обов'язкових, вибіркових) відповідно до навчальних планів здобувачів; участь в інформаційно-просвітницьких заходах, організованих закладом освіти; органами державної влади, у тому числі правоохоронними, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, тематичними стейкхолдерами (запрошеними лекторами), тощо. в) правопросвітницька робота серед учнів закладів загальної середньої освіти (через вивчення відповідних дисциплін та інформаційно-просвітницькі заходи, організовані навчальним закладом;

органами державної влади, у тому числі правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями тощо); г) організація та проведення тематичних тренінгів, програм підвищення кваліфікації, внутрішньої та зовнішньої академічної мобільності; д) проведення правової освіти через юридичну клінічну діяльність (надання консультацій, роз'яснень, правової допомоги населенню) [8] тощо. Слід зазначити, що цей перелік не є вичерпним.

Таким чином, правопросвітницька робота для забезпечення сталого розвитку суспільства має велике значення з огляду на те, що вона забезпечує складові обраних пріоритетних цілей сталого розвитку, які безпосередньо пов'язані із забезпеченням якісної освіти, наданням та створенням умов для навчання впродовж життя для всіх без винятку, і через забезпечення цієї складової реалізується, зокрема, правопросвітницька робота, таким чином створюючи взаємозв'язок «якісна освіта - правопросвітницька робота», та забезпечуючи «доступ до правосуддя для всіх та створення ефективних, підзвітних інституцій на всіх рівнях», що відповідає визначеній проблематиці, а також за своєю специфікою правопросвітництво має різні складові, в тому числі тематичні, які можуть бути безпосередньо пов'язані з поширенням інформації про доступ до правосуддя; це також «зміцнення засобів реалізації та активізація роботи в рамках глобального партнерства заради сталого розвитку», що також знаходить своє відображення в позитивних практиках тих же просвітницьких проєктів, що реалізуються в Україні, основа яких – зарубіжний досвід (наприклад, проєкт «Поліцейський офіцер громади»), а також доповнення національного законодавства напрацюваннями та цінним досвідом міжнародних організацій, з подальшою адаптацією цих напрацювань до національного законодавства та розповсюдженням інформації про нововведення або вдосконалення існуючих серед населення.

Література

1. Трансформація нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennya-nashoho-svitu-poryadok-dennyi-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku> (Дата звернення 03.12.2024 р.)
2. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#text> (Дата звернення 03.12.2024 р.)

3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-viii. Дата оновлення: 15.06.2022. URL: <https://cutt.ly/dzjpkji> (Дата звернення 03.12.2024 р.)

4. Кремова Д. С. Адміністративна діяльність Національної поліції України: правова освіта як окремий аспект її здійснення в період воєнного стану. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності: збірник матеріалів засідання № 3 постійно діючої міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 23 вересня 2022 року)*. Кропивницький: ТОВ «Центральноукраїнський видавничий дім». 2022. С. 104-106.

5. На рівненщині стартував проєкт «Освітня безпека». Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://cutt.ly/izjp4r6> (Дата звернення 03.12.2024 р.)

6. Проєкт «Поліцейський офіцер громади»: 75 поліцейських розпочали навчання. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://cutt.ly/fzjsint> (Дата звернення 03.12.2024 р.)

7. МВС презентувало мобільний додаток для реагування на випадки домашнього та гендерно зумовленого насильства. Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://cutt.ly/dzjs6bx> (Дата звернення 03.12.2024 р.)

8. Yevtushenko D.S. Implementation of legal education work in the context of ensuring sustainable development of society. *Journal of international legal communication*, 14(3), 30-39.

Єна І.В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7757-8076>

ena-irina@ukr.net

ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ УЧАСТІ СУДУ ПРИСЯЖНИХ ПРИ РОЗГЛЯДІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ THE ISSUE OF REFORMING JURY PARTICIPATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Abstract. *The article explores the pressing issues surrounding the reform of jury participation in criminal proceedings, with a focus on recent developments in Ukraine and their implications for the national judicial system. The study was prompted by the Ukrainian Parliament's approval in the first reading of the draft law "On the Jury," which fundamentally transforms the approaches to forming, functioning, and decision-making processes of juries in criminal cases.*

The article identifies and analyzes both the positive aspects of the proposed innovations and the potential challenges that may arise during their implementation.

Ключові слова: судова влада, суд, суд присяжних, вердикт, вирок.

Keywords: judiciary, court, jury, verdict, sentence.

В Україні процес формування інституту присяжних був закріплений в Конституції 1996 року, з метою реалізації участі народу у здійсненні правосуддя. А саме, відповідно до її ст. 124 Конституції України, народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Статтею 127 Конституції України закріплено положення, згідно із яким правосуддя здійснюється за участю присяжних у визначених законом випадках [1]. Згідно з ч.3 ст.31 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України), кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, за клопотанням обвинуваченого, здійснюється судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних [2].

Функціонування інституту суду присяжних в Україні сьогодні викликає багато дискусій. А саме, щодо його ефективності, реального функціонування, відповідності міжнародним стандартам, тощо.

5 грудня 2024 року Верховна Рада України схвалила в першому читанні законопроект «Про суд присяжних» №3843. Такі кроки пов'язані з активним проведенням судової реформи, що є однією із вимог Європейського союзу, з

метою забезпечення подальшого просування в напрямку європейської та євроатлантичної інтеграції України. У липні 2023 року Президент України своїм указом ввів у дію рішення Ради національної безпеки й оборони «Про прискорення судової реформи і подолання проявів корупції у системі правосуддя». Згаданий вище законопроект визначає порядок роботи суду присяжних, умови добору присяжних, їх права та обов'язки, процедуру ухвалення рішень, гарантії прав присяжних та матеріальне забезпечення присяжних. Це значний крок у реформуванні судової системи України, що має посилити довіру громадян до судочинства та зменшити корупційні ризики.

Зміни, що пропонуються нині, є надзвичайно важливими та безпосередньо вплинуть на процеси здійснення судочинства в Україні.

Наприклад, серед нововведень є те, що згідно із законопроектом пропонується формувати суд присяжних із одного професійного судді і Лави присяжних. При цьому, суддя буде виконувати функції головуєчого у судовому засіданні і не буде брати участі в прийнятті рішення Лавою присяжних по суті обвинувачення.

Лаву суду присяжних складатимуть 8 присяжних відібраних на основі випадкового автоматизованого відбору кандидатів у присяжні із числа громадян України, які постійно проживають у відповідному суддівському окрузі.

Знижено вікові вимоги до присяжних. Ними зможуть стати громадяни України, які досягли 21 року та постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду. За виключенням посадовців, державних службовців, працівників правоохоронних органів, адвокатів, нотаріусів тощо.

Змінюється підхід і до процедури прийняття рішення у справі та постановлення вироку. Так, згідно із законопроектом, Лава присяжних, за наслідками судового розгляду постановляє рішення по суті обвинувачення який має назву «вердикт». В ньому має міститись рішення про визнання обвинуваченого винним у вчиненні кримінального правопорушення, або визнання його невинуватим. На основі вердикту головуєчий суддя постановляє обвинувальний, або виправдувальний вирок та проголошує його.

Законопроект містить процедурні питання, і поки законодавцем не ставиться питання про внесення відповідних змін до КПК України. Автори законопроекту відповідаючи на питання про те у яких випадках (для розгляду яких справ) буде формуватись суд присяжних, пропонують встановити, що протягом 2 років з дня набрання чинності цим законом судове провадження в суді першої інстанції здійснюється судом присяжних лише щодо особливо

тяжких злочинів, встановлених ч. 3 статті 31 КПК, якщо за вчинення такого злочину передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

Звісно, що такі новації мають позитивні та негативні аспекти.

Складно не погодитись з тезою, що запровадження суду присяжних у такому форматі зменшить корупційні ризики [3]. Вважаємо, що колективна участь громадян у вирішенні кримінальних справ може суттєво ускладнити вплив на процес прийняття судових рішень. Зробити такий вплив буде складніше, ніж у випадку коли розглядає справу та приймає рішення суддя одноособово. Це сприятиме більшій об'єктивності прийнятого рішення.

Реалізація положень, які розглядаються, на нашу думку, сформує більше довіри до судової гілки влади, оскільки розгляд справи та постановлення вердикту судом присяжних надасть громадянам відчуття участі у здійсненні правосуддя, та забезпечити більшу легітимність рішень.

Звісно, що є і спірні моменти. Наприклад, питання формування внутрішнього переконання присяжних, що є основою прийняття законних та справедливих рішень у кримінальному провадженні. Непрофесійні присяжні можуть прийняти рішення, керуючись емоціями, а ні законом та юридичною логікою. Це може бути особливо критично при розгляді складних, резонансних кримінальних справ. Тому, вважаємо, що слід приділити увагу навчанню присяжних, ознайомити їх з основами прийняття процесуальних рішень.

Враховуючи сказане, можна зробити висновок, що повноцінне впровадження суду присяжних в Україні є кроком у напрямку демократизації судової системи, навіть попри те, що викликає неоднозначну реакцію і парламентарів, і представників суддівського корпусу, і науковців. На нашу думку, це має значний потенціал для позитивних змін, але водночас є ризики, які потребують продуктивного врахування.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Іванов А. Суд присяжних у новому вигляді: пропоновані зміни та перспективи. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/reforms/sud-prisjazhnikh-u-novomu-vihljadi-proponovani-zmini-ta-perspektivi.html>.

Коломоєць Т.О., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна
 ORCID 0000-0003-1101-8073
 T_deputy@ukr.net

**ІНШОМОВНА ПРОФЕСІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ЯК
 НОРМАТИВНО ЗАКРІПЛЕНА НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА
 ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ
 FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONAL CAPACITY AS A
 NORMATIVELY ENSHRINED INTEGRAL PART OF LAW STUDENT
 TRAINING**

Abstract. *The work is devoted to the study of the normative aspect of foreign language professional training of lawyers, the author emphasizes that this aspect is multilevel, including legislative, bylaw and local levels. Each of these levels provides for a different amount of regulation - from generalized consolidation of the main fundamental provisions (local acts of higher education institutions) to detailed regulation of mandatory foreign language ability as a condition for admission to professional activity (legislative level) and, of course, fixing the general, special (professional) competencies of a translator (bylaw level). There is a certain tendency to increase the specialization of legal regulation of foreign language training of lawyers at the level of bylaws, including acts of the Ministry of Education and Science of Ukraine, although with varying degrees of imperative content of such acts (from «hard» acts (the Standard of Higher Education) to «soft» acts (letters of the Ministry of Education and Science of Ukraine “On the Implementation of Training of Applicants in Legal Translation”).*

Ключові слова: освітній процес, іншомовна професійна спроможність, законодавство, професійна компетентність, іноземна мова, формування та вдосконалення

Keywords: educational process, foreign language professional capacity, legislation, professional competence, foreign language, formation and improvement

Нормативний аспект іншомовної спроможності як складової професійної підготовки правника варто розглядати у розрізі аналізу «основних» НПА, які фіксують відповідні заяви.

Згідно із Стандартом вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 року № 644, передбачено у переліку обов'язкових компетентностей випускника «ЗК 5. Здатність спілкуватися іноземною мовою», із кореляцією останньої із рядом спеціальних (фахових) компетентностей, серед яких: «СК 4. Здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини», «СК 5. Здатність застосовувати норми та інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права», «СК 6. Здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України» тощо [1]. Кореляція відповідних положень обумовлена спроможністю правника у професійній діяльності тлумачити, застосовувати акти міжнародного права, акти права ЄС, узагальнення практики їх правозастосування лише за умови достатнього рівня іншомовної спроможності. При цьому остання передбачає не лише компетентності правника стосовно роботи із самими текстами зазначених документів, але й стосовно професійного спілкування у європейському та світовому просторі, що й формально закріплено у результатах навчання, а саме: «РН 10. Вільно спілкуватися державною та іноземними мовами, як усно, так і письмово, із застосуванням правничої термінології» [1].

Стандарт вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право для другого (магістерського) рівня вищої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 року № 643, також в якості загальної компетентності випускника передбачає «ЗК5. Здатність спілкуватися іноземною мовою у професійній сфері як усно, так і письмово» [2], що дозволяє стверджувати про «підвищений рівень» професійної (вже в самому формулюванні зроблено акцент «... у професійній сфері») іншомовної спроможності, із компетентностями спілкування speaking («усно»), письма writing («письмово») й набору «інших обов'язкових різновидів», як-то: читання, опрацювання текстів документів (reading), перекладу (translating) тощо. Підтвердженням може слугувати позиція МОН України у частині формулювання результатів навчання як: «РН 5. Вільно спілкуватися іноземною мовою професійного спрямування (однією з офіційних мов Ради Європи) усно і письмово» [2] безпосередньо, так і опосередковано, а саме: «РН 10. Аналізувати взаємодію міжнародного права та міжнародно-правових систем з правовою системою України на основі усвідомлення основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування права», що передбачає акцент на професійну роботу із актами міжнародного права, матеріалами практики їх

застосування відповідно, як і: «РН 12. Проводити порівняльно-правовий аналіз окремих інститутів права різних правових систем, враховуючи взаємозв'язок правової системи України з правовими системами Ради Європи та Європейського Союзу» [2].

Ну і, нарешті, Стандарт вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 31.07.2023 року № 924, серед загальних компетентностей випускника закріплено «ЗК04. Здатність усно і письмово презентувати результати власного наукового дослідження українською та іноземною мовами, глибоко розуміти іншомовні наукові та професійні тексти за напрямом досліджень» [3]. Як бачимо, знову ж мова йде про всі компетентності, які формують ресурс іншомовної спроможності вченого-правника, - читання, письмо, спілкування, слухання тощо. Що підтверджує позицію розробників Стандарту у вигляді формулювання результатів навчання – «РН02. Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми права державною та іноземною мовами, оприлюднювати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних наукових виданнях».

Законодавчий рівень представлений, насамперед, положеннями Закону України від 04.06.2024 року «Про застосування англійської мови в Україні», який фактично закріпив «іншомовний фільтр» для допуску осіб до професійної діяльності правника, із уточненням сфер такої діяльності, посад.

Саме цим Законом закріплено положення про те, що а) «іспит на визначення рівня володіння англійською мовою» як складовий етап процедури допуску до професійної діяльності на певній посаді (ч. 1 ст. 4), б) вимоги щодо рівня володіння розроблені з урахуванням рекомендацій Ради Європи з мовної освіти (CEFR), мовленнєвих рівнів стандартів організації Північноатлантичного договору (STANAY 6007) (ч. 2 ст. 4), в) документ, що засвідчує рівень відповідного володіння англійською мовою, в т.ч. сертифікат міжнародного зразка, встановлює КМУ (ч. 1 ст. 3), процедурні питання складання іспиту (ч.ч. 3-5 ст. 4) і, нарешті, 4) захід стимулювання для осіб, які обіймають відповідні посади, за володіння англійською мовою, із уточненням «на рівні не нижче B2 за шкалою рекомендацій CEFR», встановлюється надбавка у розмірі «... 10 % посадового окладу» (ч. 6 ст. 4) [4].

Досить активною є нормотворча діяльність МОН України щодо врегулювання відповідних відносин. Варто звернути увагу на низку підзаконних тематичних актів, серед яких: лист МОН України від 12.01.2023 року № 1/484-23 «Про підготовку фахівців з юридичного перекладу», основний

зміст якого присвячений рекомендаціям керівникам ЗВО та закладам післядипломної вищої освіти на виконання п. 4 доручення Прем'єр Міністра України від 31.12.2022 року № 36349/0/1-22 до доповідної записки Державного секретаря Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 року № 156/09-55-28-22, розглянути можливість розробки та затвердження нової спеціалізації або ж освітньої програми «Юридичний переклад» в межах декількох спеціальностей, серед яких: «Право», «Міжнародне право», «Філологія». Досить змістовною є аргументація, наведена у листі МОН України, яка корелює із основними зобов'язаннями України щодо забезпечення перекладу законодавства України англійською мовою й навпаки законодавства Європейського Союзу українською мовою, що вимагає відповідного кадрового супроводу. Звертає увагу на себе те, що у листі МОН України обґрунтовується міждисциплінарний характер спеціалізації або ж освітньої програми й створення додаткових можливостей для професійної реалізації представників (випускників) різних галузей та спеціальностей (на прикладі «Право», «Міжнародне право», «Філологія»). Як зазначається, «найкращі юридичні перекладачі – це юристи, які стали лінгвістами, або лінгвісти, які стали вивчати право» [5].

І, нарешті, рівень актів локальної нормотворчості ЗВО, зорієнтованих, насамперед, на впровадження засад багатомовної освіти, в т.ч. й професійної. Так, наприклад, Стратегія Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» на 2023-2027 р.р., серед завдань закріплює «... плекання у здобувачів професійної мовної майстерності задля майбутнього кар'єрного зростання» [6]. Натомість Концепція розвитку викладання, вивчення та використання іноземних мов здобувачів вищої освіти, НПП в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка зорієнтована на «... забезпечення якісної підготовки здобувачів згідно з міжнародними стандартами» (п. 1 Загальні положення), а «вивчення іноземної мови студентами немовних (в т.ч. можна вважати і 081 «Право») спеціальностей університету є обов'язковим компонентом професійної підготовки, а володіння іноземною мовою – одним із показників ступеня загальної освіченості сучасної людини» (п. 1 Загальні положення) [7]. Привертає увагу, що зазначений акт є достатньо структурованим, із визначенням засадничого положення – «... загальні підходи до організації іншомовної підготовки здобувачів на різних рівнях вищої освіти, які узгоджуються із Рекомендаціями Ради Європи з питань мовної освіти» [7]. Поряд із принципами вивчення іноземних мов (п. 3), деталізованою є рекомендація поліформатного механізму навчання – «... професійно орієнтованого навчання, навчання через зміст (предметно / контекстно / мовне інтегроване навчання – CLIL – Content and Language Integrated Learning) й

занурення в іншомовне середовище» [7]. На відміну від попереднього акту локальної нормотворчості ЗВО, цей акт є прикладом деталізованої регламентації не тільки засадничих положень, але й організаційних, зокрема у частині фіксації тих освітніх компонентів, які є обов'язковими для вивчення здобувачами певного рівня вищої освіти впродовж всього періоду навчання, які компоненти є факультативними й які активності можуть бути запропоновані додатково здобувачами («як бонуси»). Аналіз обов'язкових освітніх мовних компонентів для першого (бакалаврського) рівня дозволяє стверджувати, що для здобувачів ЗВО створює досить широкі можливості не тільки для вдосконалення іншомовної підготовки (на базі рівня загальної середньої освіти), але й підготовки за професійним спрямуванням (наприклад, «Іноземна мова» (з елементами спеціалізації)), «Іноземна мова у фаховій комунікації», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» тощо. Привертає увагу деталізований зміст цього акту, навіть із фіксацією розподілу академічних годин на вивчення відповідних освітніх компонентів щосеместрово по різних рівнях вищої освіти, із формами контролю та рівнями володіння іноземною мовою, якого здобувачі мають досягти [7]. Проте не всі акти локальної нормотворчості ЗВО відрізняються такою деталізацією регламентації положень й, навпаки, є узагальненими. Так, наприклад, Стратегія багатомовної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стуса на 2023-2028 р.р. є не тільки невеликою за змістом, але й узагальненою, закріплюючи лише основні засадничі положення, як-то: напрямки реалізації, прогнозовані результати, моніторинг і терміни реалізації, прикінцеві положення [8]. Не суттєво від неї відрізняється й, наприклад, Стратегія багатомовної освіти Запорізького національного університету на 2023-2027 р.р., закріплюючи цілі, завдання та прикінцеві положення [8]. Серед «базових» положень для іншомовної професійної підготовки правників варто вважати п. 3.3 «застосування методик інтегрованого навчання предмета та іноземної мови» [8]. Водночас вважати їх «взірцевими» актами як фундаменту для вищезазначених освітніх програм, не варто, проте в якості невід'ємної складової – так.

Рівень локальної нормотворчості ЗВО варто розглядати у розрізі рішень Вчених рад про впровадження освітніх програм, сертифікаційних програм мовно-правничого спрямування (наприклад, рішення Вченої ради Запорізького національного університету про впровадження сертифікаційної програми «Юридичний переклад» від 28.02.2023 р, протокол № 7).

Цікавим є досвід Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, у Стратегії інтернаціоналізації якого на 2022-2027 р.р. серед цілей визначено «присутність міжнародної спеціалізації (або можливості отримання

другої спеціальності з міжнародним профілем професійної діяльності)» [9], а серед завдань – «... суттєве збільшення можливостей для розвитку іншомовних компетентностей», а дій до реалізації – «... якісне вдосконалення та розширення спектру англomовних навчальних програм ЗВО та започаткування спектру власних освітніх послуг», «впровадження інтенсивних технологій вивчення іноземних мов для студентів усіх факультетів, інститутів Університету» [9], що дозволяє розглядати відповідний локальний акт ЗВО як такий, що закріплює засадничі положення й організаційні питання реалізації.

Отже, нормативний аспект іншомовної професійної підготовки правників є кількарівневим, включає законодавчий, підзаконний та локальний рівень. Кожен з цих рівнів передбачає різний обсяг регламентації – від узагальненого закріплення основних засадничих положень (локальні акти ЗВО) й до детальної регламентації обов'язкової іншомовної спроможності як умови допуску до професійної діяльності (законодавчий рівень) і, беззаперечно, фіксація загальних, спеціальних (фахових) компетентностей перекладача (підзаконний рівень). Спостерігається певна тенденція – посилення спеціалізації правового регулювання відносин іншомовної професійної підготовки правників саме на рівні підзаконних актів, в т.ч. й актів МОН України, щоправда, із різним ступенем імперативності змісту таких актів (від «жорстких» актів (Стандарт вищої освіти) й до «м'яких» актів (листи МОН України «Про впровадження підготовки здобувачів з юридичного перекладу»).

Література

1. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 20 липня 2022 року № 644.
2. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для другого (магістерського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 20 липня 2022 року № 643.
3. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 31 липня 2023 року № 924.
4. Про застосування англійської мови в Україні : Закону України від 4 червня 2024 року № 3760-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text> (Дата звернення: 03.12.2024 р.)
5. Про підготовку фахівців з юридичного перекладу : Лист МОН України від 12.01.2023 року № 1/484-23.
6. Стратегія Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» на 2023-2027 р.р. URL:

https://edu.forlan.org.ua/doc/Стратегія_розвитку_Горлівського_інституту_іноземних_мов_01_08_2022.pdf (Дата звернення: 03.12.2024 р.)

7. Концепція розвитку викладання, вивчення та використання іноземних мов здобувачів вищої освіти, НПП в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка. URL: https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/upload/2024/Kontsepsiia_rozvytku_vykladdannia_vyvchennia_ta_vykorystannia_inozemnykh_mov_ZVO.pdf (Дата звернення: 03.12.2024 р.)

8. Стратегія багатомовної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стуса на 2023-2028 р.р. URL: <https://kaf.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/89/2023/08/strategiia-bahatomovnoi-osvity-universytetu-na-2023-2028-rr.pdf> (Дата звернення: 03.12.2024 р.)

9. Стратегія інтернаціоналізації Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого на 2022-2027 р.р. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/strategiya-internaczionalizacziyi-2022-1.pdf> (Дата звернення: 03.12.2024 р.)

Луц Д. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права, керівник юридичної клініки Запорізького національного університету,
депутат Запорізької районної ради
м. Запоріжжя, Україна
ORCID: 0000-0002-0691-5493
dimaluts89@gmail.com

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОМІЧНИКІВ-КОНСУЛЬТАНТІВ ДЕПУТАТІВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

LEGAL STATUS OF THE ASSISTANT CONSULTANTS OF THE DEPUTIES OF THE ZAPORIZHZHIA REGIONAL COUNCIL UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Abstract. *The publication is devoted to the legal status of the assistant consultants of the deputies of the Zaporizhia Regional Council under martial law. This issue is relevant, because for the first time in the history of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Resolution «On the exercise by the Zaporizhia Regional Military Administration, the head of the Zaporizhia Regional Military Administration of the powers provided for in the third part of Article 10 and*

the third part of Article 15 of the Law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law». Taking into account the above, the question of the rights and duties of the assistant consultants of deputies within this period is being investigated.

Keywords: assistant consultants, deputy, local council, Zaporizhia regional council, martial law, powers of a deputy.

Відповідно до ст. 29-1 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» депутат місцевої ради може мати до п'яти помічників-консультантів, які працюють на громадських засадах. Персональний підбір кандидатур на посаду помічника-консультанта депутата місцевої ради, організацію їх роботи та розподіл обов'язків між ними здійснює особисто депутат місцевої ради, який несе відповідальність щодо правомірності своїх рішень [1]. Помічники-консультанти депутатів місцевих рад наділені доволі широким спектром повноважень. Зокрема, вони мають право:

1) входити і перебувати у приміщеннях відповідної місцевої ради за пред'явленням посвідчення помічника-консультанта, дотримуючись встановленого порядку;

2) одержувати надіслану на ім'я депутата місцевої ради поштову й телеграфну кореспонденцію, відправляти її за дорученням депутата місцевої ради;

3) за дорученням депутата місцевої ради брати участь в організації вивчення громадської думки, потреб територіальної громади, інформувати про них депутата відповідної місцевої ради та вносити пропозиції щодо шляхів їх вирішення;

4) за письмовим зверненням депутата місцевої ради та за згодою посадових осіб органів місцевого самоврядування користуватися копіювально-розмножувальною та обчислювальною технікою [1].

Деталізація відповідних повноважень міститься у Положеннях про помічника-консультанта депутата місцевої ради, яке затверджується відповідною радою.

Разом із тим, мусимо констатувати, що через відсутність можливостей скликати та проводити сесії, повноваження деяких місцевих рад (станом на зараз) здійснюються відповідними військовими адміністраціями, що суттєво обмежує як статус депутата відповідної ради, так і статус помічників-консультантів. Так, 21 березня поточного року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про здійснення Запорізькою обласною військовою адміністрацією, начальником Запорізької обласної військової адміністрації повноважень, передбачених частиною третьою статті 10 та частиною третьою статті 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2]. Варто

констатувати, що це став перший подібний випадок в історії нашої незалежності, що, безперечно, має підлягати детальному аналізу та обговоренню з боку наукової спільноти. Як нами вже зазначалося у попередніх дослідженнях, Законом України «Про статус депутатів місцевих рад» проведений чіткий поділ повноважень на ті, що реалізуються депутатом місцевої ради у виборчому окрузі («Розділ II депутат місцевої ради – представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу», «Глава 1 Діяльність депутата місцевої ради у виборчому окрузі») та ті, які реалізуються у відповідній раді («Розділ III Депутат місцевої ради – повноважний член ради», «Глава 1 Повноваження депутата місцевої ради у раді»). З урахуванням реалій сьогодення логічно говорити про тимчасове припинення повноважень депутатів Запорізької обласної ради у межах діяльності депутата в раді [3]. Фактично, депутати Запорізької обласної ради можуть виконувати повноваження в рамках діяльності у виборчому окрузі. З урахуванням того, що статус помічника-консультанта депутата є похідним від статусу депутата, мусимо констатувати, що помічники-консультанти депутатів Запорізької обласної ради обмежуються у реалізації прав виключно діяльністю у виборчому окрузі депутата.

Доволі цікавим є питання набуття і припинення повноважень помічника-консультанта депутата у період воєнного стану. Зауважуємо, що як набуття, так і припинення статусу помічника-консультанта депутата Запорізької обласної ради здійснюється за письмовим поданням депутата на ім'я Голови ради. Разом із тим, в умовах здійснення Запорізькою обласною військовою адміністрацією, начальником Запорізької обласної військової адміністрації повноважень, передбачених частиною третьою статті 10 та частиною третьою статті 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» заяви депутатів про дострокове припинення повноважень задовольняються шляхом видачі розпоряджень начальником військової адміністрації [4]. Виходячи із цього можемо стверджувати, що статус помічника-консультанта депутата Запорізької обласної ради може припинитися шляхом направлення письмового подання депутата на ім'я Голови обласної військової адміністрації. Зауважуємо на тому, що діючим законодавством не передбачене припинення статусу помічника-консультанта депутата місцевої ради за його особистою заявою, що, на наше переконання є прогалиною, яка потребує врегулювання шляхом внесення змін до ч. 7 ст. 29 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад».

Література

1. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (Дата звернення: 04.12.2024).
2. Про здійснення Запорізькою обласною військовою адміністрацією, начальником Запорізької обласної військової адміністрації повноважень, передбачених частиною третьою статті 10 та частиною третьою статті 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» : Постанова Верховної Ради України від 21 березня 2024 р. № 3625-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Дата звернення: 04.12.2024).
3. Луц Д. М. Правовий статус депутатів Запорізької обласної ради в умовах воєнного стану. *Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 16 травня 2024 р. С. 163 – 167.
4. Депутат Запорізької обласної ради Кирило Єрмоленко достроково склав повноваження. Запорізька обласна рада : веб-сайт. URL: <https://zor.gov.ua/content/deputat-zaporizkoyi-oblasnoyi-rady-kyrylo-yermolenko-dostrokovsko-sklav-povnovazhennya> (Дата звернення: 04.12.2024).

Мельковський О.В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна
ORCID - 0000-0001-8916-5343
av-melkovskiy@ukr.net

**СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ
ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ МІНІСТЕРСТВА
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**
**MODERN CHALLENGES IN THE ACTIVITY OF OPERATIONAL
DIVISIONS OF THE NATIONAL POLICE OF THE MINISTRY OF
INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE**

Abstract. Currently, in their professional activities, employees of the operational units of the National Police of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine are guided by the provisions of the Law of Ukraine «On Operational and Investigative Activities» and current departmental instructions. One of the main types of activity of operational units is operational and investigative activity

In today's conditions, the activity of operational units, regarding the performance of their main tasks, needs significant correction, taking into account the new conditions and challenges associated with the continuation of martial law in the territory of service with mandatory consideration of the general militarization of the entire society.

In our opinion, these challenges should be divided into external and internal problems

In particular:

- *organization of the service in an enhanced mode;*
- *staying in conditions of threats regarding possible shelling both during service and during off-duty time;*
- *the presence of the factor of constant carrying of weapons and their possible use;*
- *presence of contacts with representatives of the armed forces of Ukraine who are under the influence of stressful factors;*
- *expansion of tasks related to the search and possible contact with persons who are wanted for voluntarily leaving a military unit or evading conscription.*

Ключові слова: оперативні підрозділи, поліція, оперативно-розшукова діяльність, фактор війни, збройні сили, безпека громадян, конспірація.

Keywords: operational units, police, operational and investigative activity, war factor, armed forces, citizen security, conspiracy.

У теперішній час у своїй професійній діяльності працівники оперативних підрозділів Національної поліції МВС України керуються положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та діючими відомчими інструкціями. Одним з основних видів діяльності оперативних підрозділів є оперативно-розшукова діяльність (далі ОРД).

Згідно визначених загальних законодавчих норм оперативно-розшукова діяльність здійснюється такими оперативними підрозділами:

- Національної поліції - підрозділами кримінальної та спеціальної поліції;
- Державного бюро розслідувань - оперативними, оперативно-технічними, внутрішнього контролю, забезпечення особистої безпеки;
- Служби безпеки України - контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;

- Служби зовнішньої розвідки України - агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки;
- Державної прикордонної служби України - розвідувальним органом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), підрозділами забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки, оперативного документування, оперативно-розшуковими та оперативно-технічними;
- Управління державної охорони - підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;
- Органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України;
- Розвідувального органу Міністерства оборони України - оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки;
- Національного антикорупційного бюро України - детективів, оперативно-технічними, внутрішнього контролю.
- Бюро економічної безпеки України - підрозділами детективів, оперативно-технічними підрозділами.

Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється.

Загально відомо, що завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [1].

У сучасних умовах діяльність оперативних підрозділів, щодо виконання своїх основних завдань потребує значної корекції, з урахування нових умов та викликів, пов'язаних з продовженням дії воєнного стану на території обслуговування з обов'язковим урахування загальної мілітаризації усього суспільства.

На нашу думку, зазначені виклики слід розділити на проблеми зовнішнього та внутрішнього характеру.

До зовнішніх факторів впливу на організацію оперативно-службової діяльності оперативних підрозділів слід віднести передусім фактор війни, та реагування на всі наявні від неї наслідки. Зокрема:

- організація несення служби в посиленому режимі;
- перебування в умовах загроз щодо можливих обстрілів як під час служби так і у вільний від служби час;
- наявність фактору постійного носіння зброї та можливого її використання;
- наявність контактів з представниками збройних сил України, що перебувають під дією стресогенних факторів;
- розширення завдань щодо пошуку та можливого контакту з особами які перебувають у розшуку за самовільне залишення військової частини або ухиляються від призову на військову службу до ЗСУ.

Щодо факторів внутрішнього впливу, то вони у цілому залишаються стандартними для діяльності будь якого оперативного підрозділу та оперативного працівника. Цілком доречно згадати думку О.М. Бандурки який вважає, що при розкритті злочину виникають певні психологічні особливості специфічні для оперативно-розшукової діяльності, зокрема:

- активна протидія злочинного елементу та його оточення;
- негласність значної частини оперативно-розшукових заходів;
- зашифрованість багатьох видів спілкування в оперативно-розшуковій діяльності;
- необхідність конспірації не тільки проведення тих чи інших заходів але й реальної ролі їх суб'єктів (оперативна установка, таємне спостереження, негласне вивчення документів, оперативне проникнення, негласне спілкування) [2].

Вбачається що до вказаного переліку слід додати ненормованість робочого часу, психологічні та фізичні перевантаження, відсутність нормального відпочинку та спілкування з родиною та деякі інші суб'єктивні фактори, такі як наприклад психотип особистості оперативного працівника.

Крім того кадрові питання щодо укомплектованості особовим складом територіальних оперативних підрозділів та періодичного нецільового використання особового складу продовжують мати свою актуальність.

При цьому слід зазначити, що незважаючи на всі наявні проблеми оперативні підрозділи Національної поліції МВС України продовжують забезпечувати реалізацію тактичних та стратегічних завдань, зберігаючи стабільність у житті нашого суспільства.

Література

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст.303
2. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: Підручник - Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. - 244 с.

Панкратова К.О., викладач кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6915-9736>

ksenya.pankratova.93@ukr.net

**СУБ'ЄКТ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
THE SUBJECT OF ABUSE OF INFLUENCE:
CRIMINAL-LEGAL ASPECT**

Abstract. *The work is devoted to the study of the concept of the subject of abuse of influence. For a long time, the issue of determining the subject of a criminal offense under Art. 369-2 of the Criminal Code of Ukraine, which regulates responsibility for abuse of influence. The question of the qualification of abuse of influence requires additional study for the purpose of correct application in law enforcement activities.*

In practice, there is a difficulty in applying this norm, since the disposition provides for the presence of both a subject of passive abuse of influence and a subject of active abuse of influence. This leads to different approaches to the definition of these concepts not only among scientists, but also among practical workers, which leads to the incorrect qualification of acts of both corruption criminal offenses in general and abuse of influence, in particular.

Ключові слова: корупція, корупційне кримінальне правопорушення, зловживання впливом, неправомірна вигода, службова особа, третя особа.

Keywords: corruption, corruption criminal offense, abuse of influence, undue advantage, public official, third person.

Протягом тривалого часу проблемним та дискусійним залишається питання визначення суб'єкта кримінального правопорушення за ст. 369-2 Кримінального кодексу України [1] (далі – КК України), що регламентує відповідальність за зловживання впливом. На практиці виникає складність щодо застосування цієї норми, оскільки у диспозиції передбачено наявність як суб'єкта «активного» зловживання впливом, так і суб'єкта «пасивного» зловживання впливом. Це зумовлює різні підходи до визначення цих понять не тільки серед науковців, а і серед практичних працівників, що призводить до неправильної кваліфікації діянь як корупційних кримінальних правопорушень загалом, так і зловживання впливом, зокрема.

Станом на сьогодні проблематика кримінальної відповідальності за зловживання впливом є предметом досліджень таких вітчизняних науковців, як П. П. Андрушко, А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, В. І. Дюрдь, К. П. Задоя, В. М. Киричко, О. О. Книженко, Н. О. Кочерова, В. О. Навроцький, О. Т. Омелянович, А. В. Савченко, О. О. Титаренко, Д. А. Третьяков, В. І. Тютюгін та ін. Проте окремі правові аспекти, пов'язані із суб'єктом зловживання впливом, і досі потребують подальших наукових досліджень задля забезпечення правильного застосування кримінально-правових норм у цій сфері.

Так, наразі в КК України відсутнє поняття суб'єкта зловживання впливом за ст. 369-2, яке б встановлювало наявність загального чи спеціального суб'єкта даного кримінального правопорушення. Як зазначають А. А. Вознюк та М. В. Мішура, суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК України, відрізняється від суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України. У першому випадку йдеться про суб'єкт «активного» зловживання впливом (фактично це замовник впливу на об'єкт впливу – особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування), а в другому – про суб'єкт «пасивного» зловживання впливом (фактично це потенційний чи удаваний виконавець впливу або, інакше кажучи, посередник між замовником та об'єктом впливу) [2, с. 46]. Аналізуючи теорію кримінального права та наукові позиції, слід зробити висновок, що суб'єктом «активного» зловживання впливом є загальний суб'єкт кримінального правопорушення.

Якщо вести мову про суб'єкта «пасивного» зловживання впливом, то його визначення є складним. Серед науковців немає єдності щодо його сутності: якщо одна група вважає, що суб'єктом є службова особа, то інша група заперечує цей факт. Як зазначає О. О. Дудоров, аналіз юридичної літератури дозволяє вести мову про існування щонайменше альтернатив у вигляді визнання суб'єкта «пасивного» зловживання:

1) спеціальним – це особа, яка не є службовою, але має можливість вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

2) загальним – це може бути службова особа, особа, яка здійснює професійну діяльність з надання публічних послуг, або працівник підприємства, установи, організації за умови, що дії цього суб'єкта, які становлять зловживання впливом, не означають використання її службового становища чи наданих їй повноважень;

3) спеціальним – це лише такі особи, які здатні впливати на того, хто уповноважений на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, шляхом використання можливостей, пов'язаних з їх службовими

повноваженнями в широкому розумінні (зумовлених такими можливостями). Маються на увазі службові особи та особи, які надають публічні послуги [3, с. 283-285].

В. М. Киричко зробив наступні висновки стосовно ч. 2 ст. 369-2 КК України: 1) суб'єктом зловживання впливом може виступати лише службова особа або особа, яка надає публічні послуги; 2) під зловживанням впливом слід розуміти лише використання такою особою можливостей, пов'язаних зі своїми службовими (у широкому розумінні) повноваженнями (обумовлених такими повноваженнями) для незаконного впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави [4, с. 45]. Отже, мова йде про кримінальне правопорушення зі спеціальним суб'єктом.

Позицію стосовно суб'єкта зловживання впливом висловила Об'єднана палата (далі – ОП) Касаційного кримінального суду Верховного Суду у своєму рішенні від 29 березня 2021 р. у справі № 554/5090/16-к, визначивши, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, є будь-яка фізична осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності на момент його вчинення, яка, за усвідомленням того, хто пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, здатна здійснити реальний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування.

Оскільки диспозиція ч. 2 ст. 369-2 КК України текстуально не конкретизує характеру впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави, ОП виходила з того, що поняттям впливу охоплюється, в тому числі, використання дружніх, родинних, особистих стосунків з особою, уповноваженою на виконання функцій держави, тощо. У контексті визначення ознак передбаченого цією нормою складу злочину зміст поняття «вплив» законодавець жодним чином не обмежує лише «впливом з використанням влади або службового становища», який є лише одним із способів вчинення цього злочину. Такий вплив полягає в тому, що службова особа завдяки своєму становищу вживає заходів до вчинення дій іншими особами (непідпорядкованими їй і які не перебувають у службовій залежності від неї), де використовує службовий авторитет, свої зв'язки зі службовими особами, інші можливості, обумовлені займаною посадою [5]. Таким чином, згідно з рішенням ОП суб'єктом зловживання впливом за ч. 2 ст. 369-2 КК України є загальним, а не спеціальним.

З таким рішенням категорично не погоджується В. М. Киричко. На його думку, правильним вбачається протилежний висновок, відповідно до якого суб'єктом за ч. 2 ст. 369-2 КК України, може бути лише спеціальний суб'єкт – службова особа або особа, яка надає публічні послуги (відповідно до п. 3

примітки до ст. 354 КК України і з урахуванням системного тлумачення), а особливістю підкупу таких спеціальних суб'єктів за ст. 369-2 КК України є те, що їх підкуповують не до використання службових повноважень (в широкому їх розумінні), а до зловживання впливом (можливостями), пов'язаним із такими службовими повноваженнями [6, с. 188]. Це знову вказує на відсутність єдиної позиції науковців і щодо судового підходу до визначення суб'єкта зловживання впливом.

Отже, проблемним на сьогодні залишається питання суб'єкта за ст. 369-2 КК України, що може виступати як суб'єктом «активного», так і суб'єктом «пасивного» зловживання впливом. У зв'язку з цим важливе значення має рішення ОП Касаційного кримінального суду Верховного Суду для побудови єдиного підходу до визначення суб'єкта зловживання впливом як в науці кримінального права, так і в правозастосовній діяльності. Однак наявність певних неузгодженостей і суперечностей вимагають уточнення та приведення у відповідність положень ст. 369-2 КК України щодо визначення суб'єкта зловживання впливом задля унормування притягнення особи до кримінальної відповідальності за відповідне діяння.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Вознюк А. А., Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом : актуальні питання доктрини кримінального права та правозастосування. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 3 (107). С. 45-63.
3. Дудоров О. О., Коломоєць Т. О., Кушнір С. М., Макаренков О. Л. Загальнотеоретичні, адміністративно- та кримінально-правові основи концептуалізації антикорупційної реформи в Україні : колективна монографія. Запоріжжя, 2019. 476 с.
4. Киричко В. М. Проблема визначення суб'єкта зловживання впливом (ч. 2 ст. 369-2 КК України) та її вирішення. *Проблеми законності* : збірник наукових праць. 2015. Вип. 128. С. 38-46.
5. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 березня 2021 року у справі № 554/5090/16-к. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/96074938>.
6. Киричко В. М. Висновки Верховного Суду щодо суб'єкта зловживання впливом (ч. 2 ст. 369-2 КК) : критичний теоретичний аналіз. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 1 (15). С. 162-190.

Плутницька К.М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та
правоохоронної діяльності
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна
ORCID: 0000-0002-0280-0453
plutio@i.ua

**КРИМІНАЛЬНО КАРАНЕ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ:
АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ
CRIMINALLY PUNISHED DOMESTIC VIOLENCE DURING WAR:
ANALYSIS OF STATISTICAL DATA**

Abstract. *Domestic violence remains a pressing social issue affecting individuals regardless of age, gender, or social status. In times of peace, it generates significant societal concern, but during wartime, its relevance intensifies. This study analyzes the dynamics of domestic violence crimes in Ukraine from 2019 to October 2024, based on data from the Prosecutor General's Office.*

Ключові слова: домашнє насильство, війна, рівень, динаміка, особа, що вчинила домашнє насильство

Keywords: domestic violence, war, level, dynamics, perpetrator of domestic violence.

Домашнє насильство є гострою соціальною проблемою, яка зачіпає всі верстви населення, незалежно від віку, статі чи соціального статусу. Вона і в мирний час викликала значний суспільний резонанс, проте в умовах війни її актуальність лише посилилась. Воєнний конфлікти створюють сприятливий ґрунт для загострення домашнього насильства через психологічну напругу, соціальну дезінтеграцію, економічну нестабільність та, подекуди, обмежений доступ до ресурсів і різного роду підтримки. З початком повномасштабного російського вторгнення у 2022 році, домашнє насильство набуло ще складнішого виміру. Зростають випадки насильства через травматичний досвід учасників бойових дій, численні внутрішньо переміщені особи стикаються з порушенням звичних соціальних зв'язків, пересічні громадяни також відчують постійну емоційну напругу, стрес та піддаються травматизації, що може провокувати напругу, конфлікти у міжособистісному спілкуванні.

На основі даних, що містяться у звітах Офісу Генерального прокурора за період січень 2019 – жовтень 2024 проведено аналіз рівня та динаміки показників кримінально караного домашнього насильства [1].

У 2019 році обліковано 2554 кримінальних правопорушень пов'язаних з насильством у сім'ї. У 2020 році їх кількість зросла до 3272, тобто на 28% порівняно з попереднім роком. У 2021 році кількість таких кримінальних правопорушень склала 4800 (+47% порівняно з 2020 роком). Є припущення, що це може бути пов'язано із впливом пандемії COVID-19, яка спричинила економічну нестабільність, соціальну ізоляцію та посилила напруженість у сім'ях.

У 2022 році кількість 2554 облікованих кримінальних правопорушень пов'язаних з насильством у сім'ї зменшилась до 3360 (-30% порівняно з 2021 роком). Такий спад можна пояснити тим, що відбулося значне послаблення протиковідних заходів, скінчилась ізоляція, водночас, розпочалось повномасштабне вторгнення, яке перемкнула увага громадян і правоохоронних органів на інші питання, більш «нагальні» питання. Крім того, постраждалі могли мати обмежений доступ до служб підтримки та ресурсів для фіксування випадків насильства.

У 2023 році кількість облікованих кримінальних правопорушень пов'язаних з насильством у сім'ї зросла до 6805 (+102,5% порівняно з 2022 роком). Станом на жовтень 2024 року зафіксовано вже 8057 випадків, що свідчить про подальший приріст.

Якщо аналізувати кількість облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України у зазначеному періоді із застосуванням базисного методу, то можна констатувати тенденцію до зростання. У 2020–2021 та 2023–2024 роках спостерігається найбільша кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 126-1 КК України, що збігається з періодами соціальної нестабільності (COVID-19, війна) (див. табл. 1).

Табл. 1.

**Розрахунок динаміки кримінально караного домашнього насильства
базисним методом**

Рік	Кількість облікованих кримінальних правопорушень (ст. 126-1 КК України)	Абсолютний показник зростання	Темп приросту (%)	Темп росту (%)
2019	2554	-	-	100%
2020	3272	718	28,1%	128,1%
2021	4800	2246	87,9%	187,9%
2022	3360	806	31,6%	131,6%
2023	6805	4251	166,5%	266,5%

2024 (січень- жовтень)	8057	5503	215,4%	315,4%
---------------------------	------	------	--------	--------

Зазначимо, що з зазначених кримінальних проваджень 81% спрямовано до суду з обвинувальним актом, близько 1% з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру.

З 2020 по листопад 2024 року було виявлено 8909 осіб, які вчинили домашнє насильство [3]. З них близько 4% - це жінки, відповідно 96% правопорушників – чоловіки. За віковими характеристиками: 43% - особи від 40 до 54 років; 34% - особи від 29 до 39 років; 7% - особи від 18 до 28 років; 6% - особи від 55 до 59 років; 6% - 60 років і більше.

Абсолютна більшість (72%) виявлених правопорушників мають базову середню та профільну середню освіту; 18% мають професійну (професійно-технічну) освіту; 4% мають вищу і фахову передвищу освіту; 0,6% мають початкову освіту; 0,2% не мають освіти.

99% осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України є громадянами України. 77,5% правопорушників є працездатними, які не працюють і не навчаються.

Одним з каталізаторів домашнього насильства, на який звертають увагу дослідники є поверненні військових фронту [3]. Варто зазначити, що за офіційними даними серед виявлених осіб, які домашнє насильство усього 2% були військовослужбовцями і ще 0,7% учасниками АТО, ООС, бойових дій, пов'язаних з агресією рф проти України, бойових дій, пов'язаних з агресією рф проти України. Дійсно, можна спостерігати зростання кількості військовослужбовців серед осіб, які вчинили кримінальне правопорушення передбачено ст. 126-1 КК України. З 2020 до 2021 року спостерігалось різке зниження військовослужбовців у структурі осіб правопорушників за ст. 126-1 КК України (-57,1%). Починаючи з 2021 року, кількість цих осіб почала стрімко зростати. Найбільший приріст відбувся у 2022–2023 роках (+31 особа, тобто +106,9%). Це можна пояснити і тим, що кількість військовослужбовців починаючи з 2022 року також збільшилась.

Домашнє насильство як соціальна проблема загострилась в умовах війни. Можна констатувати зростання рівня домашнього насильства, який демонструє тенденцію до подальшого збільшення. Соціально-демографічний портрет особи, яка вчиняє домашнє насильство виглядає так: чоловіки віком від 40 до 54 рока з базовою середньою освітою, які є працездатними, але ніде не працюють і не навчаються. Те, що частка військовослужбовців серед осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення передбачено ст. 126-1 зростає,

сигналізує про потребу посиленої підтримки адаптації військових до цивільного життя.

Вважаємо, що окреслену статистичну картину зумовили пандемію COVID-19, зміна суспільних пріоритетів з початком повномасштабного вторгнення, а в подальшому з тривалістю воєнного конфлікту, стресом у суспільстві та зростанням інформованості населення щодо фіксації таких правопорушень.

Домашнє насильство в умовах війни потребує системного підходу, який би охоплював як правові, так і соціальні аспекти, а також забезпечення підтримки як для жертв, так і для потенційних правопорушників.

Література

1. Єдині звіти про кримінальні правопорушення за 2019-2024 роки. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
2. Єдині звіти про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2020-2024 роки. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>.
3. Чумало Марта. Як запобігти домашньому насильству з боку військових і як збирати докази зґвалтувань солдатів РФ : інтерв'ю. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/marta-chumalo-interview/6912274.html>

Удовика Л.Г., д.ю.н., професор,
в.о. завідувача кафедри історії і теорії держави та права
Запорізький національний університет
М. Запоріжжя, Україна

КЛАСИЧНЕ ТА СУЧАСНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА : ФЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ Й ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

CLASSICAL AND MODERN INTERPRETATION OF CIVIL SOCIETY : PHILOSOPHICAL, LEGAL AND GENERAL THEORETICAL ASPECTS

Сучасний досвід політико-правового розвитку України та події останніх років переконливо засвідчили про розвиток громадянського суспільства, яке позиціонує себе у якості важливого суб'єкта політичних і правових відносин. Важливо, що і функціонування органів державної влади різною мірою пов'язано з діяльністю таких інститутів громадянського

суспільства як громадські ради, громадські слухання тощо. Істотне зростання ролі й значення громадянського суспільства у розвитку сучасних країн та міжнародного співтовариства та розумінні напрямів його подальшого розвитку обумовлює необхідність осмислення основних концепцій громадянського суспільства.

Цілком закономірно, що перші уявлення про громадянське суспільство в епоху античності та формування його класичної моделі у Новий час відрізняються від його модерністських і постмодерністських концепцій. Трансформація теорій громадянського суспільства відображає суспільний та індивідуальний розвиток та впливає на трансформацію суспільних та індивідуальних цінностей, норм, відносин. Саме тому важливо визначити основні положення класичної та некласичної, постмодерністської концепції громадянського суспільства, а на цій основі – окреслити основні напрями його впливу на національну правову систему.

Як відомо, перші паростки та перші уявлення про громадянське суспільство з'явилися в епоху античності. Аристотель пов'язував існування громадянського суспільства з приватною власністю, яка сприяє незалежності індивіда; Цицерон тлумачив його в контексті правової рівності та закону, який виступає сполучною ланкою між громадянським суспільством і законом.

Класичне поняття громадянського суспільства було запропоноване Адамом Смітом та Гегелем і визначало сферу об'єднань і організацій, які опосередковували відносини між людиною і державою. Воно розглядалося як простір свободи та реалізації особистості, яка усвідомлює себе та визначає. Так Гегель зазначає: «У громадянському суспільстві кожний собі мета, а решта для нього ніщо. Однак без відносин з іншими він не може досягти всіх своїх цілей: тому ці інші – це засіб для досягнення певної мети. Однак певна мета через відносини з іншими здобуває форму загального й задовольняє себе, співдовольняючи водночас благополуччя іншого. Якщо особливість прив'язана до умови загальності, то ціле стає основою поєднання, де вивільняються всі окремість... Особливість, обмежена загальністю, - єдине мірило того, як кожна особливість сприяє своєму благополуччю» [1, с.169]. Мислитель уважав, що у громадянському суспільстві як просторі, в якому формуються і задовольняються потреби, мають місце суперечки не лише між його окремими членами, але й із державою. У цьому випадку сама держава в особі уповноважених вступає в межі громадянського суспільства для підтримки загального державного інтересу і законності, внаслідок чого у кінцевому рахунку ці уповноважені урядом особи за своєю суттю виступають державним представництвом не громадянського суспільства, а проти нього [2, с. 244]. При цьому громадянське суспільство містить такі три моменти: А) Передавання

потреб і задоволення окремої людини через її роботу й через роботу й задоволення потреб усіх інших, - систему потреб; В) Дійсність загального свободи, яке міститься в цьому, захист власності через здійснення правосуддя; С) Передбачливість проти випадковості, що залишається в тих системах, і забезпечення особливого інтересу як спільного, через поліцію й корпорацію [1, с. 174].

Узагальнюючи міркування мислителя слід зауважити, що на його думку громадянське суспільство – це відмінність, яка постає між сім'єю та державою, його формування відбулося пізніше, ніж формування держави та обумовлене самостійним розвитком особистості. Особливість для себе – це те, що відхиляється й не має мірила, а форми цього відхилення безмірні. Водночас, саме принцип особливості є тим, що розвиваючись, він переходить у тотальність, загальність. Ця єдність особливості й загальності стає не свободою, а необхідністю. Громадянське суспільство є простором свободи та реалізації особистості, яке, водночас, пов'язано з соціальними домовленостями для відтворення атомізованого суб'єкта приватної власності. Фактично, Гегель уважав, що громадянське суспільство відриває індивіда від його сімейних зв'язків і визнає у якості самостійного члена. Цінність поглядів мислителя на громадянське суспільство полягає по-перше, у тому, що йому вдалося визначити шлях до примирення індивідів; по-друге, у визнанні, що суб'єктивної свободи є поворотним і фактично центральним пунктом, а праця є не лише інструментальним засобом, а й засобом самовираження.

Саме така модель громадянського суспільства вважається класичною та є найбільш поширеною моделлю у світі. Водночас, суспільний розвиток обумовлює трансформацію як загальних уявлень, концепцій, так і моделей громадянського суспільства, які значною мірою пов'язані з національними особливостями. У сучасній науці існують різні моделі громадянського суспільства: функціональна модель; наздоганяюча модель; «американська», «англійська», «французька», «німецька» та інші моделі.

У сучасній новітній парадигмі, яка ґрунтується на плюралізмі й багато вимірності на увагу заслуговує підхід Ненсі Розенблум, яка на підставі співпраці ліберального уряду та громадянського суспільства розмежовує функціональні моделі, а саме: «демократичне громадянське суспільство», «посередницьке» та «виборче»[3]. В узагальненому вигляді Н. Розенблум вважає, що демократичне громадянське суспільство є школою доброчесності, а його головне завдання полягає у формуванні у громадян почуття політичної дієздатності, спроможності вести відкриті дискусії, обговорювати нагальні проблеми з позицій загального добра і блага. При цьому, громадянське суспільство може включати внутрішньо недемократичні інститути, які

представляють приватні інтереси (наприклад, корпорації), але їх політична участь і право висловлювань мають регулюватися. У такому суспільстві важливо, щоб уряд визнавав фінансово підтримував ті групи, які уособлюють важливі соціальні перспективи, сприяють прийняттю якісних рішень, спрямовані на загальне благо, і навпаки – накладає санкції на групи, які не є прихильниками демократично-ліберальних норм. Суть посередницького громадянського суспільства є протилежною воно має зорієнтувати людей у напрямі соціальних мереж, соціабельності, відповідальності та плюралістичної ліберальної демократії. Громадянське суспільство є посередником між тими функціями, які здійснює уряд і тими, які індивіди виконують самостійно або в приватному секторі, прищеплює звички відповідальності й співробітництва, які сумісні з культивуванням різноманітних партикулярних інтересів. Виборче громадянське суспільство – це суспільство, де невідповідність є умовою для створення ліберальних диспозицій, а ключем є використання моральних впливів плюралізму чоловіками і жінками особисто й індивідуально. На користь виборчого громадянського суспільства свідчить непередбачуваність індивідуального морального розвитку. Жоден тип асоціацій не є виключною підтримкою для лібералізму, бо психологічні й соціальні джерела антилібералізму є різноманітними. На думку вченої, виборче громадянське суспільство передбачає, що наша позиція як громадян не залежить від приналежності неприналежності; суть заперечення проти групових прав і групового представництва полягає не в тому, що вони несправедливі, але в тому, що розподіл громадянських прав і благ на підставі групового членства має тенденцію заморожувати асоціації та утруднювати індивідам зміну чи поновлення членства. Соціальна політика може підтримувати моральні впливи плюралізму не прив'язуючись членства [3].

Розглянуті моделі громадянського суспільства, запропоновані Н. Розенблум відображають сучасні, більш складні й багатоаспектні реалії функціонування й розвитку громадянського суспільства в контексті їх зв'язку з лібералізмом, членством в асоціаціях, підтримкою моральних цінностей та взаємозв'язку з урядами. Безумовно, зазначені моделі громадянського суспільства не є вичерпними. Серед сучасних концепцій громадянського суспільства слід виокремити модель Ю. Хабермаса (як сфера приватної автономії, створюваної приватним законом і ліберальним ринком); Дж. Коена і Е. Арата (як сферу соціальної взаємодії, розташовану між економікою і державою, що складається з сім'ї, об'єднань, соціальних рухів і різних форм публічної адміністрації); О. Хайнца (об'єднання на основі соціальної солідарності інститутів, корпорацій, клубів, судів, ЗМІ) та ін. Важливою рисою, яка об'єднує сучасні концепції громадянського суспільства є їх відхід від

поняття «класу» та революції як мети радикальної політики у напрямі постліберальної демократії, яка спирається на нові соціальні рухи. Така переоцінка громадянського суспільства має на меті примирити поняття «відмінності» з поняттям комунікативної раціональності, запропонованих Ю. Хабермасом. Таким чином, суспільний розвиток та активізація громадянського суспільства в світі спонукає науковців до переосмислення поглядів на поняття і структуру громадянського суспільства, його типологію та уможлиблює більш ґрунтовне розуміння його особливостей, ролі і значення у розвитку країн і держав.

Література

1. Гегель, Георг Вільгельм Фрідріх. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / Пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. Київ : Юніверс, 2000. 336 с.
2. Гриценко І.С., Прилуцький С.В. Судова влада і громадянське суспільство: концепт взаємодії. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 241-249.
3. Ненсі Л. Розенблум. Громадянські суспільства: лібералізм і моральні впливи плюралізму. Ї Число 21. 2001. URL: <https://www.ji.lviv.ua/n21texts/rosenblum.htm>.

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Долінський П.С., студент 1 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності
081 Право Запорізького національного університету

Науковий керівник: **Верлос Н.В.**, д.ю.н., професор, професор кафедри
конституційного та адміністративного права Запорізького національного
університету

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКОЮ ІНВАЛІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Актуальність проблеми дискримінації за ознакою інвалідності залишається гострою в Україні. За офіційними даними Міністерства охорони здоров'я у 2023 році «В Україні було понад 2,7 млн осіб з інвалідністю. Це 6,6% від загальної чисельності населення.»[1]. Прояви дискримінації щодо таких осіб проявляються у різних сферах: працевлаштування, соціальне чи політичне життя тощо. Причини такої поведінки загалом ґрунтуються на стигмі наявній у суспільстві. Деякі роботодавці вважають, що людина з інвалідністю може негативно сприяти розвитку їхнього бізнесу. Навіть у побуті часто відбуваються ситуації, до прикладу, відмови в обслуговуванні у закладах харчування, негативного ставлення, образ, проблем з інклюзивністю. Всі ці фактори є показником недостатньої освіченості суспільства у сфері права, вони роками розвивали стереотипи, соціально ізолювали людей з інвалідністю. Тож, мета цієї роботи – аналіз правових механізмів запобігання дискримінації в Україні, визначення їхніх недоліків, порівняння із досвідом країн Європи.

Перш за все, згідно статті 24 Конституції України –«Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом» [2]. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» регламентує пільги та підтримку, але численні справи демонструють, що вони не завжди надаються належним чином.

У рішенні Конституційного Суду України (Справа № 3-333/2018(4498/18)) [3], Суд акцентував на обов'язку України як соціальної держави забезпечити гідні соціальні гарантії постраждалим від Чорнобильської катастрофи. Згідно із матеріалами справи, заявники, які є особами з інвалідністю внаслідок трагедії, подали скаргу щодо зменшення розміру пенсії постановою Кабінету Міністрів України [4]. Заявники, при захисті своїх прав, опирались на статті 16, 50, 56 Конституції України та Закон України «Про

статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [5]. Суд визнав неконституційним «Уповноваження Верховною Радою України Кабінету Міністрів України визначати своїми актами мінімальні розміри пенсії за інвалідністю...» [3] та надав право на відшкодування шкоди особам, на яких поширюється дія статті 54 закону, вказаного вище [5]. Отже, розглядаючи навіть одну справу щодо дискримінації осіб з інвалідністю, можна зазначити, що в Україні існує нормативна база щодо захисту такої категорії населення.

Розглядаючи справи Європейського суду з прав людини, було нелегко знайти рішення, які стосуються теми роботи, так як, в статті 14 «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» [6] немає окремого пункту про заборону дискримінації людей з інвалідністю. У справі «Price v. the United Kingdom» [7] ЄСПЛ визнав порушення статті 3 Конвенції, згаданої вище, яка забороняє нелюдське чи принизливе ставлення. Оскільки заявниця була особою з інвалідністю, яка відбувала тюремне ув'язнення через виявлену неповагу до суду, то їй законно мали б надати належні умови для перебування у в'язниці. Заявниця зазначила, що ставлення персоналу до неї та умови перебування не відповідали потребам людини з інвалідністю, їй не були забезпечені навіть базові умови, а офіцери поліції заходів для покращення ситуації не вживали. Суд розглянув цю справу та затвердив порушення статті 3 Конвенції, у такий спосіб підкресливши необхідність забезпечення спеціального підходу для уникнення дискримінації. Згідно рішень ЄСПЛ можна зробити висновок, що недотримання прав осіб з інвалідністю це дійсно актуальна проблема. Всі країни-підписанти повинні забезпечувати виконання міжнародних актів, реальні права, які діють на практиці.

Беручи до уваги документи, вказані вище, де-юре, права та свободи осіб з інвалідністю повинні дотримуватись. В Україні наразі спостерігається прогрес у дотриманні правових норм суспільством, але все ж є моменти, над якими необхідно працювати:

- 1) Підвищувати освіченість громадян у сфері нормативного дотримання своїх прав.
- 2) Забезпечити неухильне виконання норм українського законодавства та міжнародних зобов'язань, до прикладу, підвищенням міри покарання.
- 3) Здійснити заходи для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю до соціальних послуг та пільг.

Оскільки Україна прагне стати членом Європейського Союзу, забезпечення законності, справедливості, врахування рекомендацій міжнародних організацій є ключовими аспектами. Спільними зусиллями

громадянського суспільства та держави необхідно забезпечити гарантії рівноправності всіх осіб в Україні.

Література

1. Скільки людей в Україні отримали інвалідність 2023 року : стаття.
URL : <https://tsn.ua/zdorovya/skilki-lyudey-v-ukrayini-otrimali-invalidnist-2023-roku-vidpovid-moz-2684469.html> (Дата звернення: 02.12.2024)
2. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2020. ст. 24.
3. Рішення Конституційного Суду України : рішення від 07.04.2021 р.
№ 3-333/2018(4498/18). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p2_2021.pdf (Дата звернення 02.12.2024)
4. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України : Закон України від 28.12.2014 № 76 – VIII.
5. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи : Закон України від 28.02.1991 р. № 796 – XII.
6. Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 04.11.1950 № 995_004, ст. 14.
7. PRICE V. The United Kingdom : рішення Європейського суду з прав людини від 10.07.2001 р. № 33394/96. url: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59565>. (Дата звернення 03.12.2024)

Євтушенко С.С., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Запорізький національний університет

Науковий керівник: **Титаренко М.В.**, доктор філософії зі спеціальності Право (PhD), доцент, доцент кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Комунікативна культура працівників правоохоронних органів є невід’ємною складовою їх професійної кваліфікації. Варто розглянути відповідне питання в розрізі двох складових: а) комунікативна культура як складова навчальних планів підготовки здобувачів спеціальності 262 правоохоронна діяльність; б) комунікативна культура працівників

правоохоронних органів як обов'язкова умова виконання посадових обов'язків, в т.ч. при взаємодії з населенням.

Перед тим, як перейти до безпосереднього аналізу відповідних складових, варто звернути увагу і на визначення комунікативної культури. Так, дослідниці Галацин К. та Хом'як А. визначають комунікативну культуру як «складне, цілісне, динамічне утворення, свідому властивість особистості, що базується на рисах її характеру, особистісних якостях, комунікативних і організаторських здібностях, формується на основі набутих знань і вмінь, проявляється у вмінні виконувати комунікативну діяльність у різних умовах, виражає готовність особистості до гнучкої тактовної взаємодії з іншим, до рефлексивної діяльності, до проектування комунікативних умінь і застосування їх у новій ситуації» [1], при цьому вони роблять акцент на значенні комунікативної культури як складової професійної підготовки фахівців в цілому, зазначаючи, що «комунікативна культура особистості майбутнього фахівця є важливою в педагогіці й досліджується в контексті міжособистісної взаємодії, культури спілкування, поведінки тощо» [1]. Варто погодитися і з думкою про те, що «основними складовими цього поняття є гуманність, людинотворення, яке полягає в конкретизації загальнолюдських цінностей, притаманних кожній людині. Продуктом культури є сама людина, яка одночасно є творцем культури; головне джерело культури – діяльність людини. Культура містить способи та результати діяльності людини» [1]. Дослідник Жук Н. визначає особливості комунікативної культури на прикладі її як складової професійної кваліфікації патрульного поліцейського при практичній реалізації обов'язків, наголошуючи на тому, що «культура спілкування працівника поліції є конкретизацією культури особистості взагалі, яку можна уявити як єдність зовнішньої та внутрішньої культури. Внутрішньою культурою вважається духовне багатство особистості, її знання та почуття, переконання та погляди, світогляд, ідеали, принципи, цілеспрямованість тощо. Під зовнішньою культурою ми розуміємо ступінь та форму їх реалізації у службовій діяльності та повсякденних взаєминах. Важливу роль відіграє зовнішній вигляд, культура спілкування, певні вміння, навички, прийоми діяльності та поведінки. Це, нарешті, рівень вихованості людини, її вміння належним чином поводитись як у професійному середовищі, так і поза ним» [2] тощо.

З урахуванням вищезазначеного пропонуємо до розгляду виділені на початку складові. Так, перша складова, безпосередньо пов'язана зі здобуттям освіти майбутніх фахівців правоохоронної діяльності (на прикладі здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, знаходить своє відображення у наявності в навчальних планах підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 262 правоохоронна діяльність в Україні

такого освітнього компоненту або декількох освітніх компонентів (як обов'язкових, так і освітніх компонентів вільного вибору здобувача), який забезпечує спеціальні компетентності, безпосередньо пов'язані з комунікативною культурою працівників правоохоронних органів. Наприклад, відповідно до Стандарту вищої освіти за спеціальністю 262 правоохоронна діяльність для другого (магістерського) рівня вищої освіти, та виділених у ньому компетентностей, для освітнього компоненту, який безпосередньо пов'язаний з інформаційно-комунікативним забезпеченням правоохоронних органів (на прикладі Запорізького національного університету), релевантні такі компетентності як: а) ІК (інтегральна компетентність) – здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у сфері правоохоронної діяльності та/або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог; б) ЗК (загальні компетентності): ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; ЗК3. Здатність спілкуватися іноземною мовою; ЗК4. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні; в) СК (спеціальні компетентності): СК4. Спроможність організовувати і керувати діяльністю підрозділів, створених для виконання завдань у сфері правоохоронної діяльності; СК.6. Здатність керувати самостійною роботою осіб, що навчаються, та бути наставником для молодших колег у процесі набуття і вдосконалення ними професійних навичок; СК.7. Здатність ефективно здійснювати правове виховання молодших колег у процесі набуття і вдосконалення ними професійних навичок; СК8. Здатність визначено і наполегливо ставити професійні завдання та організовувати підлеглих для їх виконання, брати на себе відповідальність за результати виконання цих завдань; СК10. Здатність аналізувати, оцінювати й застосовувати сучасні інформаційні технології під час рішення професійних завдань. СК11. Здатність взаємодіяти з представниками інших органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадськістю з питань правоохоронної діяльності [3]. Освітні компоненти, які забезпечують відповідні компетентності можуть мати різноваріативність у назвах, наприклад, «Інформаційно-комунікативне забезпечення діяльності правоохоронних органів», або ж «Комунікативна культура працівників правоохоронних органів», при цьому вони забезпечують підготовку майбутніх працівників правоохоронних органів шляхом здобуття компетентностей комунікативного блоку. І тут варто зазначити, що як підходи вчених щодо важливості комунікативної культури фахівців відповідної сфери діяльності, в т.ч. й правоохоронної, як невід'ємної частини професійної підготовки для ефективного здійснення в межах власних повноважень, так і варто наголосити на тому, що володіння у повній мірі комунікативними компетентностями, в т.ч. й комунікативною культурою, на основі здобуття

освіти до початку професійної діяльності, так і підвищення власних компетентностей під час реалізації повноважень працівника правоохоронного органу є важливим і для забезпечення ефективної реалізації функцій правоохоронного органу в цілому, в додаток і підвищення довіри до правоохоронного органу як такого, який здійснює державно-владні повноваження та поваги суспільства до останнього, підвищення його авторитету.

Так, варто зазначити і про те, що володіння комунікативною культурою працівниками вказаних органів є їх обов'язком, з огляду на те, що прямо чи опосередковано існують вказівки на це, наприклад, у підзаконних нормативно-правових актах. Яскравим прикладом є Правила етичної поведінки поліцейських, у змісті яких можна умовно виділити декілька блоків, які містять вказівку на обов'язок комунікативної культури як складової етичної поведінки: а) вимоги, які виділено як основні, серед яких: «... поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати»; «контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку»; дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики; зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків» [4]; б) зобов'язання працівника поліції при взаємодії із громадськістю та іншими державними органами, серед яких: «бути тактовним та доброзичливим»; «висловлювати вимоги чи зауваження, що стосуються особи, у ввічливій та переконливій формі»; «надати можливість особі висловити власну думку»; «до всіх потерпілих від злочинів або інших правопорушень проявляти повагу, охороняти їх безпеку та право на невтручання в особисте життя»; «при зверненні до особи поліцейському заборонено бути зверхнім, погрожувати, іронізувати, використовувати ненормативну лексику та допускати дискримінацію в будь-якій формі» [4]; в) норми, які закріплюють поведінку керівників органу (підрозділу) поліції, серед яких норма заборони «проявляти зарозумілість, грубість, некоректність стосовно підлеглих» [4].

Таким чином, комунікативна культура працівників правоохоронних органів є невід'ємною складовою їх професійної кваліфікації як до здійснення професійної діяльності шляхом здобуття освіти за відповідною спеціальністю, як наслідок, отримання спеціальних знань, умінь та навичок, так і під час реалізації повноважень працівниками правоохоронних органів шляхом підвищення власної кваліфікації, професійного вдосконалення та реалізації комунікативної культури при взаємодії із іншими правоохоронними органами

(їх посадовими особами), органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями, окремими громадянами тощо.

Література

1. Галацин К., Хом'як А. Комунікативна культура майбутнього фахівця : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 132 с.
2. Жук Н. А. Психолого-комунікативні конструкти поведінки патрульного поліцейського в професійній діяльності. Юридична психологія. 2019. № 2 (25). С. 46-53.
3. Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 262 правоохоронна діяльність для другого (магістерського) рівня вищої освіти : наказ МОН України від 22.10.2020 р. № 1294. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/2022/standarty.vyshchoyi.osvity/zatverdzeni.standarty/01/31/262-pravookhor.diyaln-mag.31.01.22.pdf> (Дата звернення: 04.12.2024 р.)
4. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : наказ МВС України від 09.11.2016 р. № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#text> (Дата звернення: 04.12.2024 р.)

Лабенська А.С., студентка 4 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081
Право Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Євтушенко Д.С.**, доктор філософії зі спеціальності Право,
старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ БУДІВЕЛЬНИХ НОРМ, СТАНДАРТІВ І ПРАВИЛ ПІД ЧАС БУДІВНИЦТВА

На сучасному етапі технічного прогресу галузь будівництва безупинно розвивається, відповідно розширюються норми, які регулюють таку діяльність. Сутність адміністративної відповідальності в цій галузі є важливою, оскільки забезпечує дотримання законності і правопорядку.

Поняттю адміністративної відповідальності, безпосередньо в галузі будівництва, присвятили свої роботи такі вчені, як Ківалов С.В., Колпаков В.К., Стукаленко О.В, Юнін О.С. та інші науковці.

Варто визначити поняття адміністративної відповідальності як такої. В законодавстві України відсутнє конкретне визначення поняття адміністративна

відповідальність. Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (Кодекс) можемо визначити лише поняття адміністративного проступку, як протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [1]. Проте, Кодекс регулює основи адміністративної відповідальності, встановлює суб'єктів, які можуть бути притягнені до такої відповідальності та, відповідно, види стягнень за такі правопорушення.

Проаналізувавши думки різних науковців стосовно поняття адміністративної відповідальності, можна дійти висновку, що адміністративна відповідальність – різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень [2, С.510]. Відповідно, адміністративною відповідальністю за порушення будівельних норм є застосування заходів впливу за порушення правил під час будівництва.

Суб'єктами адміністративної відповідальності є фізичні або юридичні особи, які своїми діями або бездіяльністю порушили дотримання вимог закону. Серед суб'єктів, які порушують норми будівництва можемо виділити замовників та виконавців будівельних робіт: їх порушення можуть стосуватися недотримання технічних вимог і правил, здійснення будівельної діяльності без належного дозволу. Наступним суб'єктом є державні органи - у разі перевищення своїх повноважень, бездіяльності або неналежного контролю також підлягають відповідальності.

Основними видами порушень будівельних норм є:

- 1) Порушення вимог законодавства, норм і правил безпеки під час будівництва;
- 2) Виконання будівельних робіт без подання повідомлення про початок виконання таких робіт, а також наведення недостовірних даних у такому повідомленні;
- 3) Виконання будівельних робіт без відповідного дозволу, якщо такі роботи вимагають виконання лише за наявності дозволу;
- 4) Інші порушення, що стосуються експлуатації об'єктів будівництва.

Серед основних видів адміністративної відповідальності можемо виділити штраф, припинення будівельних робіт та позбавлення ліцензії на будівництво.

Штраф, відповідно до КУпАП є грошовим стягненням, що накладається на громадян, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених цим Кодексом та іншими законами України [1].

Наступним наслідком притягнення до відповідальності є припинення будівельних робіт, так, відповідно до статті 41 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» органи державного архітектурно-будівельного контролю мають право зупинити будівельні роботи, які не відповідають вимогам законодавства.

Також одним із заходів відповідальності є позбавлення суб'єкта господарювання ліцензії на виконання будівельних робіт у разі систематичних порушень норм і правил під час будівництва.

Отже, інститут адміністративної відповідальності за порушення вимог будівельних норм, стандартів і правил під час будівництва є важливим механізмом забезпечення дотримання вимог законодавства. Безпосередньо, через заходи адміністративної відповідальності встановлені державою, забезпечується правопорядок і дотримання безпеки здійснення будівельної діяльності.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-Х : станом на 25 жовт. 2024 р.

2. Остапенко О. І. Ковалів М. В. Єсімов С. С. та ін. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. 2-ге вид. Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.

Махунов В.В., студент 2 курсу магістратури юридичного факультету
Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Євтушенко Д.С.**, доктор філософії зі спеціальності Право,
старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету

ДОСТУП ДО АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах триваючого процесу євроінтеграції нашої країни, перед державою постає питання покращення рівня доступу та ефективності надання громадянам адміністративних послуг.

З початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року наша країна зіткнулась з великою кількістю проблем. Однією з головних проблем була припинення роботи всіх державних реєстрів до березня 2022 року. Після березня було відновлено або частково відновлено роботу таких реєстрів як: а) Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, за допомогою якого проводяться усі дії щодо реєстрації бізнесу; б) Державний реєстр актів цивільного стану, який містить інформацію щодо народження, укладання шлюбу та смерті фізичних осіб; в) Державний реєстр речових прав на нерухоме майно; г) інші реєстри. З припиненням роботи реєстрів Центра надання адміністративних послуг втратили можливість здійснювати свою діяльність, зокрема, щодо видачі паспортів, реєстрації фізичних осіб-підприємців та інших послуг.

В умовах правового режиму воєнного стану сфера адміністративних послуг адаптувалась. Так, наприклад, через неможливість видачі паспортів Кабінетом міністрів України була винесена Постанова, яка подовжує дію паспортів до 30 днів з дня закінчення воєнного стану[1], також у сфері посвідчення громадян відбувалась зміна «єДокументу», який тепер у разі втрати документів може використовуватись як документ що ідентифікує особу[2]. Активізувалось питання надання біженцям статусу внутрішньо переміщеної особи для налагодження державної підтримки за допомогою «єПідтримки». Урядом було встановлено перелік областей в яких ведуться бойові дії або є загроза їх настання[3].

З урахуваннями специфіки воєнного часу відбулись зміни і в сфері реєстрації актів цивільного стану. На початку повномасштабного вторгнення у зв'язку з припиненням роботи Державного реєстру актів цивільного стану, акти цивільного стану реєструвались у паперовій формі[4]. Також, була створена можливість укласти громадський шлюб через застосунок «Дія», завдяки цій послугі громадяни отримали можливість укласти шлюб дистанційно[5].

За останні роки державою було створено серію проєктів, які покликані спростити та пришвидшити отримання громадянами потрібних їм державних послуг, а також усунути корупційну складову. Серед проєктів можна виділити: 1) онлайн-сервіс «Дія», завдяки якому велику кількість адміністративних послуг можна отримати дистанційно за допомогою смартфона; 2) розроблення, прийняття і вступ у силу Закону України «Про адміністративну процедуру», який нормативно окреслив права та обов'язки суб'єктів надання адміністративних процедур, у тому числі, необхідність інформування особи про можливе негативне рішення, щодо дотримання вимог оформлення адміністративних актів, а також обов'язок обґрунтувати відмову у наданні послуг [6].

Незважаючи на проблеми з роботою державних реєстрів на початку повномасштабного вторгнення, надання послуг громадянам було продовжено. Наша держава стоїть на шляху подальшого розвитку та адаптації адміністративних послуг під потреби громадян, навіть у критичних умовах для країни.

Література

1. Деякі питання реалізації актів законодавства у сфері міграції в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету міністрів України від 21 жовтня 2022 року № 1202. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1202-2022-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 03.12.2024 р.)

2. Деякі питання застосування єДокумента в період дії воєнного стану: Постанова Кабінету міністрів України від 10 березня 2022 року № 248. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248-2022-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 03.12.2024 р.)

3. Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми «єПідтримка»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 року № 204. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2022-%D1%80#Text> (Дата звернення: 03.12.2024 р.)

4. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні зі змінами : Наказ Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року № 52 / 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (Дата звернення: 03.12.2024 р.)

5. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shliub-onlain-u-dii-uriad-ukhvalyv-postanovu> (Дата звернення: 03.12.2024 р.)

6. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (Дата звернення: 03.12.2024 р.)

Махунов В.В., студент 2 курсу магістратури юридичного факультету
Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Титаренко М.В.**, PhD, доктор філософії зі
спеціальності Право, доцент

ПРОБЛЕМА ЗАВАНТАЖЕНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

Адміністративне судочинство є важливим механізмом вирішення публічно-правових спорів та захисту прав громадян від незаконних дій або бездіяльності з боку державних органів та їх посадових осіб.

Вирішення проблем адміністративного судочинства є актуальним на сучасному етапі розвитку нашої держави, оскільки Україна обрала європейський шлях будувannya та розвитку держави, в якому пріоритетним є питання захисту прав людини.

Проблема великого завантаження судів адміністративної юстиції є комплексною. Причин сучасного становища декілька: а) збільшення кількості звернень до суду; б) висока доля звернення до суду з справ у соціальній сфері; в) недостатність ресурсів; г) війна та інші причини.

Однією з сучасних тенденцій за останні роки є зростання кількості справ в адміністративних судах. Так, у 2023 році до місцевих адміністративних судів надійшло у 1,6 разів більше справ аніж у 2022 році, це 604 тисячі справ проти 382 527 справ [1]. А у першому півріччі 2024 році кількість справ не набагато менше за перше півріччя 2023 року, 319,8 тис. справ проти 277,6 тис. справ, що у 1,2 рази менше [2]. Для порівняння у 2019 році до місцевих адміністративних судів надійшло 272,1 тис. справ [3].

Однією з причин завантаженості судів є велика кількість звернень громадян зі скаргами на рішення органів державної влади. Основною кількістю розглянутих справ є справи у соціальній сфері, на момент першого півріччя 2024 року 143 956 справ, які складаються 67 % від інших розглянутих судами справ. Загалом, у 2023 році цей показник складав 71 %, або 148 341 справа від загальної кількості. До спорів у соціальній сфері належать: спори щодо призначення, перерахунку пенсії або відмови у призначенні або перерахунку, щодо інших рішень органів державної влади та їх посадових осіб.

Ще однією причиною завантаженості адміністративних судів є недостатність ресурсів держави для матеріально-технічного та кадрового забезпечення апарату суду та суддів. На момент 25.11.2024 року в адміністративних окружних судах максимальна кількість посад суддів складає 607 місць, кількість вакантних місць складає 135, з яких лише 4 перебувають у стадії процедури зайняття посади [4]. В умовах зростання кількості

адміністративних справ дефіцит у кількості суддів на посадах може спричиняти перевантаження деяких судів, комплектність яких може бути непропорційною кількості справ та суддів, що їх розглядають. Таке перевантаження може зменшити кількість належно розглянутих справ та збільшити кількість помилок у рішеннях, від описок і до скасування рішення наступними інстанціями.

Щодо вирішення питання встановлення достатньої матеріальної забезпеченості судів є значні ускладнення у зв'язку з повномасштабним вторгненням країни-агресора на територію України з 24 лютого 2022 року по сьогоднішній день. З самого початку війни перед судами повставало питання щодо зміни свого територіального розташування та евакуації судів та справ з територій, які могли опинитись в окупаційній зоні. З жовтня 2022 року почались масові ракетні обстріли системи енергопостачання країни, які продовжуються періодично до сьогоднішнього дня, у зв'язку з чим виникла необхідність матеріального забезпечення функціонування судів в умовах стабілізаційних відключень та повного відключення світла на тривалий час. Для вирішення останньої проблеми необхідні великі кошти з державного бюджету на обладнання, яке дозволить судам здійснювати процесуальну діяльність в таких умовах. Повна відсутність світла у суді, а також відсутність доступу до серверів системи «Електронний суд» призводить до проблем у фіксації судових засідань, реєстрації нових документів із занесенням їх до відповідного модулю «Електронного судочинства», а також до унесення судових рішень у систему «Електронного суду» для електронного надсилання учасникам справи та інших проблем які можуть продовжувати строки розгляду справ та у подальшому збільшувати навантаження на суддів.

Вирішення проблеми надмірної завантаженості адміністративних судів є важливим, оскільки для якісних та справедливих судових рішень необхідний час на розгляд справи та встановлення всіх обставин у справі, що мають значення для винесення рішення. В умовах завантаженості судів кількість помилок при розгляді справ може збільшуватись, що негативно впливає на довіру до судової влади. На даний момент вже існують декілька шляхів, які пов'язані з вирішенням причин завантаженості, але вирішення проблеми в умовах воєнного стану вбачається вкрай тяжким.

Література

1. Аналіз стану здійснення правосуддя адміністративними судами у 2023 році м.Київ 2024 URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Analiz_KAS_2023.pdf;

2.Аналіз стану здійснення правосуддя адміністративними судами в першому півріччі 2024 року м.Київ 2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Analiz_zdiisnennia_pravosuddia_KAS_VS_per_pivr_2024.pdf

3.Аналіз стану здійснення правосуддя адміністративними судами у 2019 році м.Київ 2020 URL: [\[https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Analiz_Admin_sudu_2019.pdf\]](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Analiz_Admin_sudu_2019.pdf)

4.Облік посад суддів Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на момент 25.11.2024 URL: https://vkksu.gov.ua/oblik?date_filter%5Bvalue%5D%5Bdate%5D=&date_filter_1%5Bvalue%5D%5Bdate%5D=&tid=164.

Пиркова І.В., студентка 1 курсу освітнього рівня магістр спеціальності 081
Право Запорізького національного університету

Науковий керівник: **Єрмоленко Д.О.**, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права Запорізького національного університету

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА» ТА «ПРАВАЗАСТОСОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ»

Сучасна правова доктрина налічує велику кількість дискусійних питань, адже, відповідаючи на них, вчені не можуть дійти до «спільного знаменника». Метою даного дослідження є аналіз існуючих теоретичних підходів до співвідношення понять «застосування норм права» та «правозастосовна діяльність». Відразу слід зазначити, що слушною є думка стосовно ототожнення термінів «застосування норм права» та «правозастосування», тому надалі в роботі буде використовуватися лише перший з них задля уникнення надмірної кількості повторень.

Загалом дослідження проблеми застосування норм права є досить актуальним та має важливе значення для регулювання різних видів суспільних відносин, особливо зараз у зв'язку з введенням у дію правового режиму воєнного стану, оскільки діяльність компетентних органів напрямку впливає на можливість людей реалізувати та захистити свої права, встановити наявність чи відсутність юридичних фактів тощо. Для прикладу можна навести процедури, пов'язані із встановленням юридичного факту пошкодження чи знищення об'єктів нерухомого майна та наданням компенсації за них, із наданням особі статусу внутрішньо переміщеної особи тощо.

Наразі чинне законодавство України не містить визначення термінів «застосування норм права» та «правозастосовна діяльність». Нерідко відсутність легальних дефініцій стає причиною активних обговорень вченими даних питань, наслідком чого є вираження ними власної думки у наукових роботах, і ця ситуація не є винятком. Погляди науковців з цього приводу є досить неоднозначними, так як зазначені вище терміни або вживають як тотожні, або розмежовують.

Такі правові явища як застосування норм права та правозастосовна діяльність у своїх працях досліджували О.Ф. Скакун, Д.О. Бочаров, Л.М. Кельман, М.О. Борисенко, О.М. Юхимюк, В.І. Нагнибіда та інші. Тлумачення першого терміну є відносно усталеним. Наприклад, авторський колектив навчального посібника «Теорія держави та права» зазначає, що застосування норм права – «це особлива форма реалізації норм права компетентними суб'єктами з вирішення конкретної справи, яка має владний та (або) творчо-організуючий характер, здійснюється у встановленому процедурному порядку і завершується виданням правозастосовного акта» [1, с. 175]. Існує багато інших дефініцій, проте за своєю сутністю вони збігаються з наведеним прикладом.

Дослідивши певну кількість тлумачень терміну «застосування норм права» та узагальнивши їх, можна сказати, що «формула» зазначеного вище поняття матиме такий вигляд: компетентні суб'єкти + реалізація повноважень + індивідуальний акт = застосування норм права.

Деякі вчені ототожнюють термін, зазначений вище, з поняттям «правозастосовна діяльність», використовуючи їх у своїх працях як синонімічні. О.М. Юхимюк слушно зазначає, що «в науковій літературі дедалі частіше наголошується на необхідності розмежування таких двох категорій, як «правозастосування» та «правозастосовна діяльність»» [2, с. 54]. Наприклад, М.Д. Гнатюк тлумачить останній термін таким чином: «правозастосовна діяльність – це юридична цілісна система дій по реалізації права, здійснювана особливим колом суб'єктів (органів та посадових осіб), наділених державно-владними повноваженнями, яка відбувається у певних процесуально-процедурних формах» [3, с. 15].

На сайті онлайн-бібліотеки «Горох», де зібрана досить велика кількість словників української мови, міститься тлумачення терміну «діяльність». Там дане поняття інтерпретується по-різному, зокрема, як «праця, дії людей у якій-небудь галузі», а також як «робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини і т. ін.» [4]. Судячи з цього, можна зробити висновок, що термін «правозастосовна діяльність» можна розглядати не так загально, як це робиться зазвичай, а через призму тієї сфери, у якій компетентний суб'єкт

здіяний. У зв'язку з цим ми можемо розглядати окремо правозастосовну діяльність органів судової влади (наприклад, притягнення до відповідальності), органів Пенсійного фонду України (наприклад, призначення пенсійних виплат), нотаріусів (наприклад, видача свідоцтва про право на спадщину) тощо.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна сказати, що наразі у правовій науці існує досить багато дискусійних питань, стосовно яких погляди вчених частіше за все розходяться. Законодавцем не закріплено визначення термінів «застосування норм права» та «правозастосовна діяльність», натомість у правовій доктрині таких тлумачень безліч. Співвідношення згаданих вище понять часто здійснюється науковцями, у зв'язку з чим ці терміни або ототожнюються, або диференціюються. Наразі все частіше наголошується на потребі їх розрізнення. Для цього вчені застосовують різні підходи, і цілком логічним є створення дефініцій з акцентом саме на коло суб'єктів та їх повноваження і діяльність. Тому, враховуючи всі наведені вище твердження, також пропонується використовувати сферу діяльності компетентних суб'єктів для розмежування даних термінів.

Література

1. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
2. Юхимюк О. М. Співвідношення понять «правозастосування» та «застосування норм права». *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 53-56.
3. Гнатюк М. Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2007. 20 с.
4. Діяльність – Тлумачення // Горох – українські словники. URL: <https://goroh.pp.ua/%d0%a2%d0%bb%d1%83%d0%bc%d0%b0%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d1%8f/%d0%b4%d1%96%d1%8f%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d1%96%d1%81%d1%82%d1%8c> (Дата звернення: 05.12.2024).

Писаренко С.Ю., аспірант 2 курсу освітнього рівня доктор філософії
спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування Запорізького
національного університету

Науковий керівник: **Омельянчик С.В.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права Запорізького національного
університету

ЗАСТОСУВАННЯ НАЛЕЖНОГО УРЯДУВАННЯ СУДАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

В умовах наявності об'єктивних кризових явищ останніх років – військової агресії та тимчасової окупації територій України військами Російської Федерації, гостро постає питання недосконалості законодавства, яке регламентує ряд процедур публічно-правового регулювання правовідносин, пов'язаних з майновими та іншими соціально-побутовими інтересами приватних осіб.

На порушення прав та інтересів приватних осіб у сфері правовідносин, де здійснюється державне управління, можливо відреагувати більш ефективно та оперативно, використовуючи інструменти судового захисту, зокрема застосовуючи концепцію належного урядування в адміністративному процесі.

Належне (добре) урядування (в перекладі з англійської – «Good governance») є новою концепцією адміністративного управління, яке має прийти на зміну застарілих форм управління [1].

Слід сказати, що хоча на міжнародному рівні концепція належного (хорошого) урядування користується широкою підтримкою, зокрема згадується в Хартії основних прав Європейського Союзу, що опублікована в 2000 році, а набула чинності в 1 грудня 2009 року разом з набранням чинності Лісабонським договором [2], в Україні концепція ніяк не закріплена на законодавчому рівні.

Таким чином, практика Європейського суду з прав людини є фактично чи не єдиною основою для впровадження належного урядування у нашої державі і вищезазначене рішення містить ряд правових норм, якими можуть керуватися українські суди про розгляді конкретних адміністративних справ.

Так під час розгляду справи «Рисовський проти України» (заява № 29979/04, рішення від 20.10.2011) Європейський суд з прав людини підкреслив особливу важливість принципу «належного урядування». Він передбачає, що у разі, коли йдеться про питання загального інтересу, зокрема, якщо справа впливає на такі основоположні права людини, як майнові права, державні органи повинні діяти вчасно та в належний і якомога послідовніший спосіб.

Зокрема, на державні органи покладено обов'язок запровадити внутрішні процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок і сприятимуть юридичній визначеності у цивільних правовідносинах, які зачіпають майнові інтереси. Принцип «належного урядування», як правило, не повинен перешкоджати державним органам виправляти випадкові помилки, навіть ті, причиною яких є їхня власна недбалість. Державні органи, які не впроваджують або не дотримуються своїх власних процедур, не повинні мати можливість отримувати вигоду від своїх протиправних дій або уникати виконання своїх обов'язків. Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються [3].

Так слід зазначити, що протягом останніх років суди адміністративної юрисдикції все активніше застосовують концепцію належного урядування як при розгляді справи у першій-другій інстанціях, так і при касаційному перегляді Верховним судом.

Так як рішення Верховного суду носять обов'язковий характер для судів нижчої ланки згідно ст. 242 Кодексу адміністративного судочинства України [4], то до них необхідно приділити особливу увагу.

Верховний суд у постанові, винесеної 26 лютого 2020 року у справі № 804/15772/15 підтримав позицію ЄСПЛ про те, що держава має дотримуватись принципу «належного урядування» та не може отримувати вигоду від порушення правил та обов'язків, встановлених нею ж [5].

Крім того, Верховний суд у постанові, винесеної 28 лютого 2020 року у справі № П/811/1015/16 зазначив, що виходячи з принципу «належного урядування», державні органи зобов'язати діяти вчасно та в належний спосіб [6].

Також Верховний суд у постанові, винесеної 28 травня 2020 року у справі № 826/17201/17 дійшов висновку, що суб'єкт владних повноважень не може обґрунтовувати правомірність рішення, що оскаржується, іншими обставинами, ніж ті, що зазначені безпосередньо в документів, що оскаржується [7].

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 05 липня 2023 року у справі № 912/2797/21 процитувала ряд рішень ЄСПЛ та зробила висновки, що державні органи, які не впроваджують або не дотримуються своїх власних процедур, не повинні мати можливість отримувати вигоду від своїх протиправних дій або уникати виконання своїх обов'язків. Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються [8].

Таким чином, застосування належного урядування судами при розгляді адміністративних справ є досить ефективним механізмом захисту прав та

інтересів приватних осіб в адміністративному процесі та важливим інструментом забезпечення функціонування правової держави у кризових умовах.

Література

- 1.Ткаля О.В. Розуміння належного врядування за сучасних умов. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_2/26.pdf
- 2.Хартія Європейського Союзу про основоположні права. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/>
- 3.Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Рисовський проти України» (заява № 29979/04), від 20.10.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_854
- 4.Кодекс адміністративного судочинства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
- 5.Постанова Верховного суду у справі № 804/15772/15 від 26.02.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88027747>
- 6.Постанова Верховного суду у справі № П/811/1015/16 від 28.02.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87963158>
- 7.Постанова Верховного суду у справі № 826/17201/17 від 28.05.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89488781>
- 8.Постанова Верховного суду у справі № 912/2797/21 від 05.07.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/review/112664880>

Піньковський Р.В., аспірант кафедри історії і теорії держави та права
Запорізького національного університету

Науковий керівник: **Удовика Л.Г.**, д.ю.н., професор, в.о. зав. кафедри
історії і теорії держави та права

РОЗ'ЯСНЮВАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Європейський та євроатлантичний розвиток, закріплений у Конституції України відображає багатовікові устремління українського народу. Порушення територіальної цілісності й суверенітету України, широкомасштабне вторгнення та війна упродовж майже трьох років істотно вплинули на реалізацію стратегічного курсу, однак не змінили його. Стратегія політико-правового розвитку України залишається непохитною. Нові виклики для судової влади підсилюють важливість застосування європейських та

міжнародних правових стандартів, виконання рішень Європейського суду з прав людини і врахування практики Суду Європейського Союзу, адже суди ухвалюють рішення щодо захисту прав і свобод людини й громадянина, найважливіших питань в економічній та політичній сферах. Між тим, в останні 10 років як в Україні, так і в низці європейських держав мали місце конфліктні та напружені ситуації у сфері функціонування судової влади, які викликають занепокоєння. Також набуває поширення практика, коли громадянське суспільство, політики, медіа припускають, що судова влада не «достатньо відповідальна» перед суспільством, а тому виникає сумнів щодо її «легітимності». Такі коментарі й звинувачення вимагають розгляду у кожному випадку. Крім того, упродовж останнього десятиліття у більшості європейських країн зменшилася «повага» до судової влади, довіра до неї, а традиційні джерела влади не сприймаються з такою ж безспірністю, як це було раніше.

У сучасних демократичних країнах як у громадянському суспільстві, так і на державницькому рівні, утверджується теза про необхідність більшої відкритості й прозорості функціонування судової влади для реалізації основних демократичних принципів, утвердження правосуддя та захисту прав людини. За таких умов особливої гостроти й актуальності набуває проблема соціальної відповідальності судової влади. Обмежений обсяг роботи дозволяє зупинитися на одному із складників соціальної відповідальності судової влади, а саме – роз'яснювальній відповідальності судової влади, яка є важливим інструментом підтримки балансу між незалежністю судової влади та її зобов'язаннями перед суспільством.

У найбільш узагальненому вигляді роз'яснювальна відповідальність судової влади постає важливим складником соціальної відповідальності, яка забезпечує прозорість, зрозумілість та довіру до судової системи та полягає у виконанні судовою владою своїх функцій із роз'яснення правових норм, мотивів рішень і процедур для громадян та суспільства в цілому та спрямована на зміцнення довіри громадян до судової системи. Крім того, роз'яснювальну відповідальність судової влади слід розглядати як концепцію, яка стосується обов'язку судових органів та суддів пояснювати свої рішення, а також забезпечувати прозорість своєї діяльності перед судом.

КРЕС, відповідаючи на питання «Перед ким відповідальні судді?» зазначає, що окремі судді і судова влада взагалі є відповідальними на двох рівнях. По-перше, вони відповідальні безпосередньо перед сторонами по справі, які прагнуть правосуддя в певному судовому процесі. По-друге, вони відповідальні (в тому ж сенсі) перед іншими гілками державної влади і, через них, перед суспільством в цілому. Здійснення роз'яснювальної відповідальності відбувається на трьох рівнях, а саме : 1) судді є відповідальними за свої

рішення в рамках апеляційного процесу («судова відповідальність»); 2) судді мають працювати прозоро. Проводячи відкриті судові засідання й ухвалюючи вмотивовані рішення, які є доступними громадськості (за винятком особливих обставин), судді індивідуально пояснюють свої дії та рішення особам, що звернулися до правосуддя, і в такий спосіб суддя також звітує за свої дії перед іншими гілками влади і суспільством в цілому. Ця форма відповідальності може бути описана як «роз'яснювальна відповідальність»; 3) дисциплінарної відповідальності, або, у певних випадках, до кримінальної відповідальності. Це можна назвати «каральною відповідальністю» [1, с.13].

Узагальнюючи погляди сучасних учених та ґрутуючись на Висновках КРЕС №7 [2], №18 [1], №25 [3] і чинному національному законодавстві можна виокремити наступні прояви роз'яснювальної відповідальності судової влади:

1. Відкриті слухання і роз'яснення судових рішень. Вимога здійснювати публічні слухання й ухвалювати обґрунтовані рішення, які доступними для суспільства, ґрунтується на принципі, що судді повинні нести відповідальність за свою поведінку та прийняті рішення. Обґрунтованість судових рішень передбачає, що судді повинні пояснювати юридичні та фактичні підстави для своїх рішень, щоб вони були зрозумілі як учасникам процесу, так і широкій громадськості. Суд має зобов'язання чітко викладати мотиви своїх рішень, включаючи: обґрунтування висновків; застосовані норми права; причини прийняття або відхилення доказів чи аргументів сторін. Відкрита процедура судового засідання гарантує справедливий суд, який закріплений статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Під час відкритих засідань судді заслуховують свідчення позивачів, свідків та клопотання адвокатів, а також пояснюють норми, які застосовуються. На відкритих судових слуханнях можуть бути присутніми представники громадськості та медіа, які бажають отримати інформацію про застосування правових норм та поведінку суддів. Відвідування або висвітлення судових процесів у медіа сприяє кращому розумінню громадськістю особливостей судового процесу та застосування норм права. Завдяки безпосередньому доступу до здійснення правосуддя та достовірної інформації про окремі судові справи стає зрозумілішим механізм функціонування судової влади та специфіка роботи суддів. Відкриті слухання та роз'яснення судових рішень загалом є одним із проявів роз'яснювальної відповідальності та підзвітності судової влади перед суспільством.

2. Гласність і відкритість судового процесу, доступність інформації. Так гласність і відкритість судового процесу закріплена ст. 11 закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4]. Відкритість передбачає, що громадяни можуть краще зрозуміти, як функціонує судова система, які процедури регулюють діяльність судів, а також які механізми існують для захисту їхніх прав.

Доступність інформації реалізується через прозорість судових рішень та можливість їх отримання, за винятком випадків, коли доступ обмежено. У таких ситуаціях судді несуть відповідальність за свої рішення, їх умотивованість, обґрунтованість, законність, що надає можливість позивачам, відповідачам і суспільству в цілому приймати або ставити під сумнів надані аргументи. Важливо, щоб була налагоджена система оскарження, а у випадках порушення розумних термінів розгляду, зацікавлені особи мали змогу оскаржити судові рішення на національному та європейському рівнях. Для суспільних інтересів надзвичайно важливим є швидке та ефективне виконання судових рішень. Судові рішення мають бути викладені доступною мовою. Судова влада повинна забезпечувати доступ до текстів рішень, які мають бути зрозумілими для осіб без спеціальної юридичної підготовки. Це стосується: публікації рішень у відкритих реєстрах; дотримання вимог зрозумілої мови.

3. Публічність, яка передбачає не тільки забезпечення доступу до текстів рішень (окрім випадків, коли це суперечить принципу захисту приватності чи державної таємниці), але й пояснює резонансні рішення через: прес-служби судів; коментарі до Медіа; публічні виступи суддів (у межах, що не підривають принципу незалежності). Важливе значення має публікація річних звітів про діяльність, які мають бути доступним громадськості. Слід зауважити, що забезпечення вимоги публічності у сучасних зарубіжних країнах здійснюється у різний спосіб, це можуть бути як зовнішні, так і внутрішні заходи. Серед зовнішніх, зокрема проведення аудиту громадським аудиторським комітетом, проведення інспекцій оцінювання. На місцевому або національному рівні в багатьох державах-членах з'явилися так звані «омбудсмени», громадські захисники або захисники громадян, медіатори, громадські інспектори, призначені виконавчої або законодавчою владою, часто з суттєвим рівнем незалежності. Вони нерідко працюють у напрямі посилення відповідальності судової влади [3, с. 14-15]. До внутрішніх заходів належить індивідуальна оцінка суддів на тій чи іншій стадії їхньої кар'єри, що є дієвим заходом посилення відповідальності суддів. Завдяки оцінюванню роботи окремого судді можна отримати важливу інформацію як про здібності окремих суддів, так і їх доброчесність. Крім того, «окремі судді мають етичний обов'язок роз'яснювати громадськості питання про систему правосуддя, функціонування судової влади та її цінності. Покращуючи розуміння, прозорість і допомагаючи уникати публічних спотворень, судді можуть сприяти розвитку і збереженню довіри громадськості до судової діяльності» [3, с. 19-20].

4. Комунікація з іншими гілками державної влади. Судова влада є однією з гілок державної влади, яка існує незалежно, але у взаємодії з іншими гілками

влади. Комунікація між ними є запорукою ефективності всієї державної влади, а тому важливо, щоб така комунікація здійснювалася у межах законності, на принципах взаємоповаги та з дотриманням принципу незалежності й неупередженості суддів. Одним із найважливіших напрямів такої комунікації обговорення концепції національної судової політики, законів, що стосуються функціонування судової системи та статусу суддів.

5. Діалог із громадськістю. Комунікація судової влади з інститутами громадського суспільства здійснюється через прес-служби, офіційні заяви чи інші комунікаційні засоби. Участь судів і суддів у правопросвітницькій діяльності допомагає громадянам поглибити розуміння й знання щодо своїх прав, обов'язків та судових процедур. На цей напрям звернула увагу КРЄС у Висновку № 7 (2005) «Про правосуддя та суспільство», наголосивши, що судова влада і окремі суди повинні активно напряму звертатися до ЗМІ та до громадськості. Йдеться зокрема про необхідність організовувати візити до суду студентів, школярів, надавати їм інформацію про діяльність суду, роз'яснювати судові рішення. У такому сенсі роз'яснювальна відповідальність тісно пов'язана із правопросвітницькою та виховною функцією судової влади [3, с. 13]. Комітет міністрів Ради Європи заохочує впровадження прес-секретарів судів або медіа та комунікаційних служб під відповідальність судів, судових рад або будь-якого іншого незалежного органу. Європейська мережа судових рад (ENCJ) зазначає, що окремим суддям слід уникати виступів у ЗМІ у ролі прес-секретарів [3, с. 15].

6. Запобігання хибним інтерпретаціям є одним із проявів роз'яснювальної відповідальності. Сучасний досвід свідчить про непоодинокі випадки надмірного залучення медіа, перекручування фактів тощо. Саме тому важливими є комунікація та співробітництво судів і медіа, роз'яснення необхідних питань. На судову владу покладається зобов'язання надати необхідну інформацію (за виключенням закритої чи інформації з обмеженим доступом), щоб гарантувати об'єктивне сприйняття громадськістю системи правосуддя. Важливо, щоб судова влада активно запобігала спотворенню судових рішень або процесуальних дій через надання офіційних роз'яснень та коментарів. У випадках негативних висловлювань про судову владу або конкретні рішення, судова влада має відповідати через професійні й обов'язкові роз'яснення.

7. Використання суддями соціальних мереж. Сучасні реалії життєдіяльності суспільства і людини нерозривно пов'язані із соціальними мережами (такими формами електронної комунікації як вебсайти для соціальних мереж, мікроблоги), за допомогою яких користувачі створюють онлайн-спільноти для обміну інформацією, ідеями, особистими

повідомленнями та іншим контентом (наприклад, відео). У законодавстві на національному й міжнародному рівнях не існує обмежень щодо використання соціальних мереж суддями. Водночас, існує певна загроза, що висловлювання поглядів суддями чи поширення особистої інформації в Інтернеті потенційно може негативно вплинути на громадську думку та авторитет судової влади, підірвати її незалежність і неупередженість. Саме тому важливо, щоб судді проявляли обережність і стриманість у використанні соціальних мереж, а загальна думка, яку підтримує КРЕС, полягає в тому, що застосовується загальний обов'язок суддівської стриманості. Це означає, що судді повинні уникати висловлювання поглядів або поширення особистої інформації в Інтернеті, що потенційно може підірвати незалежність і безсторонність судової влади, право на справедливий суд або гідність посади та (громадську довіру до) авторитету судової влади. З цією метою судді повинні проявляти обережність у використанні соціальних мереж [3, с. 17].

Таким чином, роз'яснювальна відповідальність судової влади як важливий складник її соціальної відповідальності спрямована на формування довіри громадянського суспільства до судової влади, підвищення правової культури суспільства та забезпечення реалізації принципу верховенства права.

Література

1. Висновок № 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про місце судової влади та її відносини з іншими гілками влади в сучасних демократіях, м. Лондон, 16 жовтня 2015 року. URL : [efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/-18-2015-/1680792013](https://rm.coe.int/-18-2015-/1680792013)
2. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство». URL: [efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://court.gov.ua/userfiles/visn_7_2005.pdf](https://court.gov.ua/userfiles/visn_7_2005.pdf).
3. Висновок КРЕС № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів. URL: [efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-25-2022-ukrainian/1680aaf353](https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-25-2022-ukrainian/1680aaf353).
4. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2026 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

Рубанов С.О., аспірант кафедри історії і теорії держави та права
Запорізького національного університету

Науковий керівник: **Удовика Л. Г.**, д.ю.н., професор, в.о. завідувача
кафедри історії і теорії держави та права Запорізького національного
університету

СТАЛИЙ РОЗВИТОК І ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОСТУП УКРАЇНИ

Попри порушення територіальної цілісності й суверенітету та воєнні дії упродовж майже трьох років, розвиток Української держави невпинно спрямований у напрямі європейської та євроатлантичної інтеграції України. У тісному зв'язку та взаємообумовленості з цими процесами знаходяться повоєнне відновлення та реалізація цілей сталого розвитку України. Важливу роль у реалізації зазначених процесів відіграє комплексний і системний підхід до їх правового забезпечення та тісна взаємодія з міжнародними партнерами.

Широкий обсяг питань, пов'язаних із правовим забезпеченням сталого розвитку потребує уточнення поняття і принципів сталого розвитку з урахуванням потреб повоєнного відновлення України, що й стане предметом подальшого дослідження.

Слід зауважити, що основи сучасних наукових знань про сталий розвиток закладено сучасними зарубіжними ученими, такими як : А. Печчеї, Л. Медоуз, М. Месарович і Е. Пестель, Й. Шумперт, Дж. Форрестер, А. Аتكіссон, А. Вебер та ін. Їх здобутки й положення слугують методологічним підґрунтям дослідження проблем сталого розвитку.

Як відомо, цілі сталого розвитку – це результат тривалого, всебічного і ґрунтовного підходу міжнародного співтовариства, які формувалися та оновлювалися з урахуванням нових потреб впродовж тривалого часу, починаючи з 1972 р. Важливою віхою стала прийнята 25 вересня 2015 року Генеральною Асамблеєю ООН нова резолюція, якою було затверджено новий план дій «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року»[1]. Цілком закономірно, що у 2019 р. Україна, з метою забезпечення національних інтересів щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави Президентом України видано указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [2].

Для Української держави Цілі сталого розвитку є не просто глобальними зобов'язаннями, а постають у якості дорожньої карти для майбутнього європейського України. Не вдаючись у наукові дискусії, слід зауважити, що в узагальненому вигляді сталий розвиток - це спрямований і керований розвиток,

в основі якого знаходиться системний підхід, сучасні інформаційні технології, які уможливають моделювання різноманітних варіантів напрямів розвитку країни та з великою ймовірністю прогнозувати результати розвитку, обирати найбільш оптимальні з урахуванням особливостей і рівня розвитку країни.

Генеральна мета стратегії сталого розвитку полягає, насамперед, у збереженні людства, а її завданням є збереження і відновлення умов, найбільш сприятливих для розвитку людства. Засадничим при цьому є збереження біосфери та локальних екосистем. У суспільній думці та наукових колах поширеним є положення, що сталий розвиток є найбільш перспективною і далекоглядною ідеологією ХХІ ст. А в разі урахування проблем, що виникають та обґрунтування напрямів і засобів їх вирішення, вона може стати домінуючою і витіснити усі інші світоглядні ідеології, адже вони в переважній більшості є фрагментарними і неспроможні забезпечити збалансований і поступальний розвиток людської цивілізації. Цінність і потенціал ідеології сталого розвитку полягає, з поміж-іншого, в тому, що вона спонукає до нового бачення взаємозв'язків між економічною діяльністю та екосистемою, яка є вичерпною. Усвідомлення такого коеволюційного зв'язку спричиняє трансформацію уявлень про економічний розвиток та перехід від кількісного зростання до якісного.

Як відомо, Концепція сталого розвитку охоплює сімнадцять цілей, які ґрунтуються на головних принципах. У сучасній науці існують різні підходи до виокремлення основних принципів Цілей сталого розвитку. Так, Л. Зайцева вважає, що концепція сталого розвитку ґрунтується на основних принципах: 1) забезпечення збалансованості економіки та екології, тобто досягнення такої ступеню розвитку, коли люди у виробничо-економічній діяльності перестають руйнувати навколишнє середовище; 2) забезпечення збалансованості економічної та соціальної сфер, взятих в людському вимірі, тобто максимальне використання в інтересах населення тих ресурсів, що дають економічний розвиток; 3) рішення задач, пов'язаних з розвитком, не тільки в інтересах нині живучих, але і майбутніх поколінь, що мають рівні права на ресурси [3, с. 7]. Поділяємо думку тих учених, які виокремлюють також принцип коеволюції, який полягає у симетричній коеволюції людських систем (цінності, знання, культура, технології артефакти) та природних систем з їх постійною взаємодією. Крім того, цей вплив є взаємним і самі системи взаємно адаптуються. Прихильники «парадигми коеволюції» вважають, що надзвичайну важливість зберігатиме спроможність людства до адаптації, що потребує збереження різноманіття у всіх сферах, збереження рівних можливостей.

У зв'язку з воєнними діями упродовж майже трьох років реалізація Цілей сталого розвитку в Україні істотно ускладнилася і фактично залежить від

відновлення територіальної цілісності й суверенітету України та тісно пов'язана з її відновленням від наслідків війни та на шляху до європейської інтеграції. Саме тому у серпні 2024 р. Програма розвитку ООН (ПРООН) оголосила про запуск проекту «Реалізація Цілей сталого розвитку в Україні в контексті відновлення від наслідків війни та на шляху до європейської інтеграції», який передбачає зміцнення національної системи впровадження Цілей сталого розвитку в Україні, в умовах відновлення країни та її інтеграції у ЄС. Розпочатий у червні 2024 року, проект спрямований на підтримку органів виконавчої влади в Україні, у питаннях розробки і впровадження національної системи завдань та показників цілей сталого розвитку, сприяння узгодженості відповідних політик на національному та місцевому рівнях із оновленими глобальними та національними показниками ЦСР.

У зв'язку із запуском нового проекту, постійний представник ПРООН в Україні Яко Сільє, зазначив: «Шлях України до відновлення сповнений викликів, але й також багатий на можливості. Працюючи спільно задля досягнення Цілей сталого розвитку, ми не просто відбудовуємо, ми трансформуємо. Через співпрацю, відданість та інновації ми можемо закласти основу для стійкого майбутнього для всіх українців» [4].

Новий проект є продовжує і розвиває попередній з урахуванням останніх глобальних змін і викликів для України. З метою реалізації нового проекту КМ України було створено Міжвідомчу робочу групу із забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку (МРГ), яка разом із 17 робочими групами (по одній для кожної ЦСР) відіграла ключову роль у просуванні порядку денного ЦСР в Україні. Проект ПРООН спрямовує свої зусилля на законодавчу підтримку та, водночас, розробку рекомендацій щодо інтеграції ЦСР у процес розробки політик як на центральному, так і на місцевому рівнях, підготовку аналітичних матеріалів для підтримки обґрунтованого ухвалення рішень, проведення низки заходів для державних службовців і місцевих посадовців щодо обізнаності та забезпечення їх необхідними знаннями і інструментами для ефективного впровадження нової системи Цілей сталого розвитку.

Таким чином, реалізація Цілей сталого розвитку в Україні напряму залежить від відновлення її територіальної цілісності й суверенітету, тісно пов'язана із євроінтеграційним поступом України та її повоєнним відновленням. Зазначені процеси вимагають значних зусиль і ресурсів, виважених і обґрунтованих механізмів реалізації та тісно пов'язані із підтримкою з боку міжнародних, насамперед, європейських партнерів.

Література

- 1.Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу; Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorenniya-nashoho-svitu-poryadok-dennyu-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku>
- 2.Указ Президента України № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». / Президент України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
- 3.Зайцева Л.О. Складові концепції сталого розвитку. Електронне наукове фахове видання Ефективна економіка. 2019. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/57.pdf
- 4.Самусь Ю. ПРООН запустила новий проєкт для підтримки відновлення України та сталого розвитку URL: www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/proon-zapustyla-novyy-proyekt-dlya-pidtrymky-vidnovlennya-ukrayiny-ta-staloho-rozvytku

Руденко А. С., студентка 2 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081
Право Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Панкратова К. О.**, викладач кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В СФЕРІ ОСВІТИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В умовах повномасштабного вторгнення на території України політико-ідеологічна концепція країни-агресора стала основою для пропаганди не тільки в медіа і на телебаченні, а й в сфері освіти. Відсутність єдиного підходу до вирішення проблеми кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність в сфері освіти, з початком повномасштабної збройної агресії в лютому 2022 року, зумовило внесення змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України). Це призвело до криміналізації колабораційної діяльності шляхом доповнення розділу I «Злочини проти основ національної безпеки України» ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», а також змін у низці інших статей КК України [1].

Сутність поняття колабораційної діяльності в сфері освіти є предметом наукових досліджень таких науковців, як Л. Белкін, М. Бондаренко, А. Гутник, О. Кравчук, І. Сопілко, М. Рубашенко, О. Тананакін. Ю. Юринець та ін.

Здійснення законодавчих змін створило проблеми щодо деталізації окремих частин ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність», її видів і передбачених санкцій. Насамперед, це відсутність законодавчого визначення поняття колабораційної діяльності. [2, с. 331].

Так, за загальним визначенням колабораціонізм є співпраця з ворогом. На думку Л. Белкіна та Ю. Юринця, колабораціонізм є співпраця населення або громадян держави з ворогом в інтересах ворога-загарбника на шкоду самій державі чи її союзників і участь у переслідуванні патріотів країни, громадянином якої є колаборант [3, с. 54]. Як зазначає О. Тананакін, саме з початком російської воєнної агресії проти України у 2014 році, а особливо з моменту початку повномасштабної війни у лютому 2022 року, і з'явилася та набула поширення колабораційна діяльність в Україні [4, с. 621].

Отже, виходячи із загального поняття колабораціонізму, можна сформулювати наступне визначення: «колабораціонізм у сфері освіти» – це заборонена форма співпраці з окупаційною владою, здійснена з прямим умислом або з застосуванням психологічного та/або фізичного примусу, метою сприяння здійснення збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.

У ч. 3 ст. 111-1 КК України об'єктивна сторона діяння проявляється у таких формах: 1) пропаганда у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України; 2) дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у заклади освіти [1]. Суб'єкт – спеціальний, це виключно громадянин України. Суб'єктивною стороною виступатиме прямий умисел, оскільки особа усвідомлювала характер небезпечного діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки та бажала їх настання [5]. На нашу думку, може мати місце також і ідеологічне переконання суб'єкта у правильності дій, обумовлене рядом факторів, серед яких: свідоме прагнення особи до співпраці, корисливе ставлення з причин власної вигоди чи відсутності самоідентифікації як громадянина України.

На думку деяких науковців, дана частина ст. 111-1 КК України може розглядатися як привілейований склад пропаганди війни, якщо має на меті сприяння збройній агресії проти України та здійснюється в закладах освіти [5]. Також слід взяти до уваги обставини, що будуть впливати на кримінальну

відповідальність, такі як застосування психічного та фізичного примусу, стан крайньої необхідності, адже дедалі більше стають відомі фіксовані випадки залякування, погроз особі і її сім'ї, примушування до співпраці та постійний тиск з боку окупаційної влади.

Таким чином, кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність регламентована на законодавчому рівні. Водночас, значним недоліком є проблемні аспекти, пов'язані з відсутністю нормативного підходу до поняття колабораційної діяльності; роз'яснення підстав розмежування колабораційної діяльності із суміжними складами; визначення обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння за колабораційну діяльність у сфері освіти (крайня необхідність, примус тощо) та ін., що слугуватиме предметом подальших наукових досліджень.

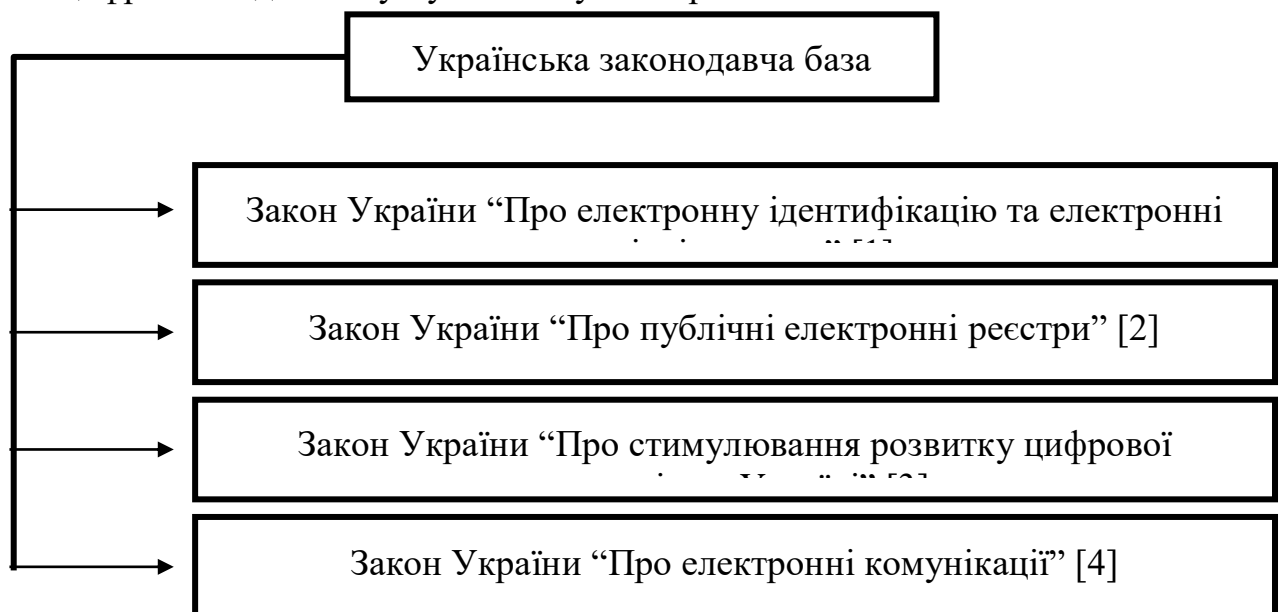
Література

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм за чинним КК України. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовтня 2016 р. Харків, 2016. С. 328-331. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13024/1/_328-31.pdf.
3. Белкін Л. М., Юринець Ю. Л., Сопілко І. М., Белкін М. Л. Проблеми відповідальності в сучасній Україні за колабораційну діяльність. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2023. № 3 (21). С. 51-63. URL: [HTTPS://DOI.ORG/10.32689/2617-9660-2022-3\(21\)-51-63](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-3(21)-51-63).
4. Тананакін О. В. Законодавче забезпечення відповідальності за колабораційну діяльність в Україні: сучасний стан і перспективи. *Альманах права*. 2024. Вип. 15. С. 620-625.
5. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 КК. ГО «Вектор прав людини». Київ, 2022. URL: <http://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>.

Руденко С. К., студентка 2 курсу освітнього рівня магістр спеціальності
081 Право Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Титаренко М.В.**, PhD, доктор філософії зі
спеціальності Право, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ

Безперервні трансформаційні процеси є невід’ємною складовою сучасного суспільства. Стикаючись з новітніми викликами, країна пропонує інноваційні засоби їх вирішення, формуючи нову стратегію розвитку та фундамент для довгострокової модернізації певної сфери життєдіяльності своїх громадян. Безумовно, впровадження сучасних інформаційних технологій стало тією глобальною зміною, що змусило докорінно переосмислити традиційні управлінські процеси сектору державного управління. Тут важливо зазначити, що національна законодавча база налічує чимало нормативно-правових актів, які активно сприяють діджиталізації органів державної влади. На Рисунку 1 можна побачити невичерпний перелік законодавчих документів з врегулювання питань цифрових відносин у публічному секторі.

Законодавець ставить собі за мету підтримання та подальше реформування сфери публічного адміністрування шляхом залучення інформаційних технологій та удосконалення цифрового формату діяльності органів публічної влади. Водночас треба відмітити, що йдеться не лише про впровадження штучного інтелекту чи електронних баз даних (що активно застосовується органами управління на державному та муніципальному рівнях), а й створення

онлайн-порталів чи використання інтернет-ресурсів задля ефективної кооперації влади, бізнесу та пересічних громадян. На думку Юлії Лях, з якою ми маємо погодитись, підвищення ефективності публічного управління вбачається в розвитку системи, зорієнтованої на взаємодію з громадськістю, налагодження комунікаційних відносин, знаходження спільного консенсусу та зміну ментальності громадян [5, с. 236]. Приміром, активне використання цифрових технологій у державному секторі сприятиме інклюзії, оскільки забезпечує рівний доступ громадян до адміністративних послуг, адже насамперед усуває бар'єри для людей з обмеженими можливостями, та разом з тим сприяє зменшенню так званої “географічної нерівності”, надаючи мешканцям віддалених регіонів можливість отримувати послуги на тому ж рівні, що й у великих містах. Так само важливо відмітити, що належне використання моделі електронного урядування є доволі ефективним інструментом в боротьбі проти корупційних проявів всередині публічного управління. Приміром, запровадження електронного документообігу, цифровізація комунальних послуг через онлайн-платформи та можливість дистанційного подання податкових декларацій дозволяє керівництву країни майже повністю перевести взаємодію громадян із публічними службовцями в онлайн-формат, суттєво знижуючи ризики корупції чи хабарництва.

Таким чином, застосування сучасних інформаційних технологій у сфері державного адміністрування не лише сприяє підвищенню результативності, а й забезпечує вирішення низки нагально важливих питань, такі як: пришвидшення надання публічних послуг та підвищення їх якості; пошук та збір інформації та своєчасне інформування громадськості; електронне діловодство тощо [6, с. 275]. Цифровізація сектору державного адміністрування стає фундаментом для побудови ефективної та орієнтованої на громадян моделі управління, що відповідає викликам сучасного суспільства та сприяє сталому розвитку правової соціальної країни. Перспективами майбутніх досліджень щодо зазначеної тематики може бути розроблення Концепції цифрового розвитку органів державної та муніципальної влади, що становитиме підґрунтя для подальшого реінжинірингу сектору публічного адміністрування.

Література

1. Закон України “Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги” № 2801-IX від 01.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>
2. Закон України “Про публічні електронні реєстри” № 1907-IX від 18.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text>

3. Закон України “Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні” № 1667-IX від 15.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>
4. Закон України “Про електронні комунікації” № 1089-IX від 16.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>
5. Лях, Ю. І. Зарубіжний досвід модернізації публічного управління та перспективи його застосування в Україні. Науковий вісник: Державне управління. 2020. 2(2(4), 228-238. URL: <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/65>
6. Українська Л.О., Шифріна Н.І. Розвиток цифрових технологій у державному управлінні. *Review of transport economics and management*. 2023. 10(26), 268–276. URL: <http://pte.diit.edu.ua/article/view/300880>

Тимошенко В.Г., здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Запорізького національного університету

«НАУКОВИЙ БЛОК» ЯК БАЗИС УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Соціальний захист дітей є пріоритетом політики розвинених держав, найвищою цінністю в основоположних актах багатьох країн визначено благополуччя дітей, а передував цьому процес становлення та розвитку, складний шлях суспільних потрясінь, трансформацій, катаклізмів, кризових ситуацій. Наша держава з часів проголошення незалежності досягнула чималого прогресу в адміністративно-правовому регулюванні соціального захисту дітей, впродовж шляху становлення національної моделі відбувались різні процеси, що впливали на трансформацію її елементів. Однією з основних проблем, з якими на сьогодні стикається наша держава, є соціальний захист дітей в кризовому періоді, пов’язаному, перш за все, з перебуванням дітей в умовах правового режиму воєнного стану, в умовах активних воєнних дій на території нашої держави та всіх негативних наслідків, які з цього виникають. Дійсно, нормативно-правові акти певною мірою містять зміни щодо особливих умов, водночас, окремих нормативних актів щодо соціального захисту дітей в умовах правового режиму воєнного стану не було прийнято, деякі механізми не спрацьовують у наявних умовах або потребують удосконалення.

Дослідженням адміністративно-правових аспектів публічного адміністрування в різних сферах займалися такі науковці, як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Джафарова, О. Ю. Дрозд, Т. О. Коломоець, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, О. І. Миколенко, Р. С. Мельник, О. М. Музичук, Н. Р. Нижник, А. Ю. Олійник, Н. М. Оніщенко, С. П. Погребняк та ін.

Публічне адміністрування у сфері соціального захисту дітей включає в себе ряд ознак, зокрема: діяльність спеціально уповноваженими на це органами публічного адміністрування лежить в площині відповідності чинному законодавству, з урахуванням міжнародних нормативних документів, стандартів та принципів, що притаманні сфері соціального захисту в цілому; предметом відання органів публічного адміністрування виступає впорядкування суспільних відносин які пов'язані з забезпеченням дітей соціальними правами і інтересами (соціального підтримкою, пільгами, послугами, соціальними виплатами, державною допомогою, наданням спеціальних статусів та ін.); специфічність діяльності обумовлена колом осіб, над якими здійснюються заходи соціального захисту – дитина; форми вираження діяльності органів публічного адміністрування є різноманітними, переважно направлені на забезпечення організаційно-правових умов та заходів щодо створення нормальної життєдіяльності дітей. Варто наголосити, що держава має своїм обов'язком вчасно та систематизовано реагувати на сьогоденні виклики для належного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, водночас існують проблемні питання, недоліки в нормативному закріпленні та регулюванні. Вбачаємо за доцільне виокремити основні вектори адміністративно-правового регулювання досліджуваної сфери, які мають бути вдосконалені, а вдосконалення може ґрунтуватись на «блоках». Векторами удосконалення, виходячи зі здійсненого аналізу адміністративно-правового регулювання, є: правове регулювання, правозастосування та подальший моніторинг і оцінка. Базуючись на розумінні того, що сьогоденні проблеми політичного, правового, соціально-економічного, воєнного характеру потребують логічних, структурованих та виважених кроків, пропонуємо для удосконалення адміністративно-правового регулювання відповідної сфери задіяти: «науковий «блок», «нормотворчий блок», «освітній «блок». «Науковий блок» як базис удосконалення є надважливим, адже саме під час наукових досліджень виявляються проблеми, недоліки, здійснюється їх ґрунтовний аналіз, завдяки якому формуються пропозиції щодо удосконалення, фундамент подальших «блоків» – нормотворчого та освітнього. Підтверджується необхідність здійснення наукових досліджень як теперішнього, так і подальших, затвердженням Постановою загальних зборів НАПрН України від

26.03.2021 р. № 12-21 Стратегії Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки (далі – Стратегія НАПрН України). Стратегія НАПрН України передбачає в I розділі «Пріоритетні напрямки фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права» декілька підрозділів, котрі стосуються як сфери забезпечення соціального захисту дітей, так і удосконалення правового регулювання публічного адміністрування (наприклад, правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини (підрозділ 1.1); удосконалення національної правової системи та її адаптації до європейського права (підрозділ 1.2) та ін.) [1]. Вищенаведені підрозділи мають конкретизацію в пунктах, якими передбачено саме окремі «профільні» для кожного підрозділу пріоритетні напрямки наукових досліджень, серед них: правове забезпечення реформи публічного адміністрування на місцевому і регіональному рівнях; оновлення положень цивільного та адміністративного законодавства, які регулюють відносини, пов'язані із соціальним забезпеченням громадянського суспільства; правове забезпечення соціального спрямування цифрової економіки; здійснення науково-теоретичного опрацювання фінансово-правової проблематики орієнтуючись на суспільно-політичні та соціально-економічні реалії та ін. З вищенаведеного вбачається, що увага науковців, серед іншого, зосереджена навколо забезпечення соціальним забезпеченням громадянського суспільства, удосконалення публічного адміністрування, діджиталізації, цифровізації, розвитку е-урядування, фінансово-правового забезпечення всього вищенаведеного з орієнтиром на суспільно-політичні та соціально-економічні реалії. Вищезазначені напрями досліджень ґрунтуються на актуальних потребах, пов'язаних з трансформацією суспільства й держави, розроблені відповідно до програмних нормативно-правових актів, проте, з огляду на час затвердження, Стратегія НАПрН України не враховує виклики, пов'язані з правовим режимом воєнного стану та повоєнної відбудови держави.

Так, з огляду на вищезазначену Стратегію НАПрН України, аналіз теоретичних основ, доктринальних напрацювань, механізму адміністративно-правового регулювання у сфері соціального захисту дітей, вважаємо за доцільне визначити наступні пріоритети наукових досліджень у відповідній сфері: 1) комплексне дослідження об'єктивізації сфери соціального захисту дітей публічним адмініструванням; 2) з'ясування основних понять і термінів: «соціальний захист дітей», «публічне адміністрування у сфері соціального захисту дітей»; 3) аналіз системи нормативних джерел у відповідній сфері, їх оптимізації та деталізації; 4) посилення спеціалізації досліджень адміністративно-правового регулювання соціального захисту дітей в умовах правового режиму воєнного стану, усунення тенденції до відсутності

комплексного підходу; 5) аналіз спеціального суб'єкта публічного адміністрування – дитини; 6) з'ясування структурно-функціональної складової механізму публічного адміністрування соціального захисту дітей; 7) компаративно-правові дослідження досвіду зарубіжних країн, з урахуванням досвіду в євроінтеграції, кризових ситуаціях, в умовах воєнних дій. Крім вищенаведених пріоритетів, пропонуємо: посилення спеціалізації наукових досліджень у відповідній сфері; заходи щодо об'єднання науковців з різних наукових шкіл України (проведення спільних заходів, конференцій, дискусій та ін.); розглянути питання щодо створення окремого підрозділу у структурі НАПрН України з проведення відповідних тематичних досліджень; підготовку науково-практичного коментаря до законодавства про адміністративно-правове регулювання у сфері соціального захисту дітей. Такі заходи удосконалення сприятимуть акумулюванню результатів наукових досліджень, тлумаченню нормативно-правових положень й уніфікації практики правозастосування. Отже, «науковий блок» є важливим для кожного вектору удосконалення, слугує фундаментом для якісного удосконалення таких векторів удосконалення як нормотворення та подальше здійснення моніторингу та оцінки.

Література

1. Скрипнюк О.В. Проблеми забезпечення прав і свобод дітей умовах збройного конфлікту: нові виклики для України. *Альманах права. Ціннісно-правові засади сучасних інтеграційних процесів в Україні*. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. Вип.6. С. 20-24.

2. Стратегія Національної академії правових наук України на 2021- 2025 роки, затверджена Постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21. URL: https://nals.com.ua/wpcontent/uploads/2023/05/strategiya_nals_2021.pdf

Франковська С.А., аспірантка, завідувач навчальної лабораторії
нормотворчої діяльності та правозастосування
Запорізького національного університету
Україна, м. Запоріжжя

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩИХ ОСІБ : ВІТЧИЗНЯНИЙ ЗАКОНОДАВЧИЙ ВИМІР

Законодавство традиційно у вітчизняній правовій науці розглядається у двох аспектах: у вузькому значенні та у широкому значенні. У фаховій

літературі можна зустріти різні визначення законодавства. Так, наприклад, законодавство розглядається як сукупність прийнятих або санкціонованих державою нормативно-правових актів різної юридичної сили, які покликані регулювати суспільні відносини, із різним ступенем деталізації змісту регулюючого впливу (наприклад, роботи А. Зайця, Н. Оніщенко, С. Погребняка, С. Венгера та ін.). У енциклопедично-довідниковій фаховій літературі, поряд із поняттям «законодавство», можна зустріти визначення «закон», «підзаконний акт», «нормативно-правовий акт» тощо. При цьому перше вважається узагальнюючим, «збірним» по відношенню до всіх інших, оскільки передбачає їх систему. Різниця в авторських визначеннях полягає не у тому, що законодавство розглядається як система, а саме у тому, які елементи у цієї системи (що вона об'єднує, якими є її елементи). Як наслідок, має місце дуальність погляду на законодавство у правовій доктрині. Аналіз фахових доктринальних джерел підтверджує те, що вчені-юристи розглядають законодавство або як сукупність лише законодавчих актів або ж як сукупність всіх (без виокремлення) нормативно-правових актів, що фактично, і є підтвердженням наявності двох підходів у визначенні законодавства – вузького та широкого відповідно. Вузьке розуміння законодавства передбачає акцент уваги лише на законодавчих актах, в той час як широке розуміння законодавства представляє собою погляд на законодавство як на всю сукупність нормативно-правових, а не тільки законодавчих актів (широке розуміння фактично «поглинає» вузьке розуміння). Такої позиції дотримуються як представники теорії права, так і вчені-представники галузевих правових наук. Так, наприклад, Н. Пархоменко вважає, що законодавством варто вважати виключно «систему законів» [1, С. 321], а всю сукупність нормативно-правових актів вважати «системою нормативно-правових актів» [1, С. 321], розрізняючи ці поняття. До того ж, із посиланнями на роботи А. Зайця, Є. Євграфова, вона пропонує взагалі виокремлювати суміжні, однак нетотожні поняття, серед яких: «система законів та підзаконних нормативно-правових актів», «система законів», «система чинних у державі правових актів, в т.ч. й міжнародних договорів» [1, С. 319]. Водночас, аналізуючи кожен із запропонованих варіантів, все ж таки зазначає, що законодавство, як усталений термін, варто вважати таким, що може розглядатися у вузькому та у широкому розумінні [1, С. 317]. Аналогічні за змістом положення можна зустріти у роботах С. Погребняка, Н. Оніщенко, О. Петришина, С. Бобровник тощо. У навчальних джерелах з теорії права також містяться положення про дуальний погляд на розуміння законодавства. У Великій українській юридичній енциклопедії також в наявності такий підхід до розуміння законодавства [2].

У галузевих наукових працях спостерігається сприйняття дуального загальнотеоретичного розуміння законодавства. Так, зокрема, Ш. Гаджиєва, розглядаючи кодекс як джерело адміністративного права, пропонує погляд на законодавство, із його умовним поділом на законодавство у вузькому його розумінні, яке охоплює лише закони (все їх розмаїття – конституційні, звичайні, кодифіковані тощо), а також у широкому розумінні, яке охоплює, окрім законодавчих активів, й інші (серед яких: підзаконні акти та інші акти, які містять нормативно-правові положення) [3].

Аналогічний погляд на законодавство демонструють у своїх роботах А. Школик, аналізуючи проблеми систематизації адміністративно-процедурного законодавства [4], Г. Сарibaєва, зупиняючись на проблематиці систематизації законодавства про охорону здоров'я, також визначає сприйняття законодавства як у широкому, так і у вузькому його розумінні [5], А. Шарая, із зосередженням уваги на особливості адміністративно-процедурного законодавства в аспекті кодифікації, розглядає його також у широкому та вузькому розумінні [6], а також інші вчені-представники, насамперед, науки адміністративного права, досліджуючи різні проблеми галузевої науки (наприклад, роботи О. Константного, А. Комзюка, Н. Задираки, Л. Корнути, О. Кузьменко, Т. Гуржія, Т. Мацелик, Р. МIRONЮКА, П. Діхтієвського та ін.) й зупиняючись на аналізі окремих питань адміністративного законодавства.

У навчальних фахових джерелах також можна зустріти дуальний погляд на розуміння законодавства. Так, насамперед, зокрема, аналізуючи джерела з адміністративного права, більшість вчених-адміністративістів, вчених-фінансистів та представників інших галузевих правових наук законодавство розглядають як сукупність зовнішніх форм прояву (закріплення) норм галузей права, тобто у широкому розумінні його (наприклад, роботи О. Дудорова, Р. Мельника, В. Гаращука, М. Кучерявенка, Л. Касьяненко, Т. Латковської, О. Кузьменко, С. Мосьондза та ін.).

Водночас доцільним є й аналіз положень чинного законодавства щодо визначення останнього, і, насамперед, мова йде про Закон України «Про правотворчу діяльність».

Так, згідно з ст. 9 Закону України «Про правотворчу діяльність» законодавство України – це « ... взаємопов'язана та унормована система нормативно-правових актів України і чинних міжнародних договорів» [7], ч.2 цієї ж статті Закону визначає елементи законодавства, якими є: « ... Конституція України, закони, підзаконні нормативно-правові акти, якими є: постанови Верховної Ради України, що містять норми права, укази Президента України, що містять норми права, постанови Кабінету Міністрів України, що містять норми права, накази міністерств, що містять норми права, акти інших

державних органів, що містять норми права, постанови АР Крим, постанови РМ АР Крим, накази міністерств АР Крим, що містять норми права, розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, накази керівників їх структурних підрозділів, що містять норми права, акти органів місцевого самоврядування, що містять норми права; міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, а також «інші міжнародні договори» [7]. Тобто, законодавець закріпив визначення «законодавства» у широкому його розумінні. Для аналізу законодавства України про фінансовий моніторинг політично значущих осіб варто, насамперед, з'ясувати, яке розуміння варто покласти в основу відповідного аналізу і які акти законодавства варто все ж таки охарактеризувати.

Особливість самого фінансового моніторингу політично значущих осіб, як в аспекті об'єкту, предмету його, системи суб'єктів його здійснення, процедурних питань тощо обумовило потребу деталізованого унормування його засад, із урахуванням всіх особливостей в сукупностей їх та кожної із них окремо. Як багатоманіття самих політично значущих осіб, так і діяльність кожного із суб'єктів здійснення фінансового моніторингу політично значущих осіб характеризується особливістю, яка має бути врахована задля досягнення результативності фінансового моніторингу, що можливо досягти за рахунок не тільки фіксації засадничих положень, а й деталізованого унормування, з акцентом на конкретного суб'єкта, сферу його діяльності тощо. Все це з необхідністю обумовлює доцільність деталізованого (що є характерним не для законодавчих, а, насамперед, підзаконних актів) нормативно-правового регулювання, а це, у свою чергу, про доцільність погляду в аспекті законодавства України про фінансовий моніторинг політично значущих осіб на відповідне законодавство саме у широкому його розумінні, як сукупність актів законодавства, якими є як законодавчі, так і підзаконні акти.

Література

1. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. Київ. *Юридична думка*. 2008. 336 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія: Загальна теорія права. Харків. Право. 2017. III. 952 с.
3. Гаджиєва Ш. Н. Кодекс як джерело адміністративного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2014. 20 с.
4. Школик А. М. Адміністративно-процедурне законодавство в Україні: становлення та систематизація автореф. дис. ... док. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 46 с.

5. Сарибаєва Г. М. Адміністративно-правове регулювання у сфері охорони здоров'я: теоретико-правові засади систематизації нормативно-правових актів автореф. дис. ... док. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2019. 38 с.

6. Шарая А. А. Принципи адміністративно-процедурного права: питання теорії та практики автореф. дис. ... док. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 40 с.

7. Закон України "Про правотворчу діяльність" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#text> (Дата звернення: 04.12.2024 р.)

Черповицька І.Ю., аспірантка кафедри історії і теорії держави та права
Запорізького національного університету
Науковий керівник: **Удовика Л.Г.**, д.ю.н., професор, в.о. зав. кафедри
історії і теорії держави та права

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА Й СУДОВОЇ ВЛАДИ

Сучасний досвід державного й правового розвитку демократичних держав свідчить про нерозривний зв'язок між громадянським суспільством і судовою владою, їхню взаємозалежність і взаємообумовленість. Зростання ролі й значення громадянського суспільства у функціонуванні державних органів, посилення відповідальності держави перед суспільством є закономірностями сучасного правового розвитку демократичних держав, які дотримуються принципу верховенства права. Утіленням важливої ролі зазначених інститутів, їх взаємозалежності є процес комунікації між громадянським суспільством та судовою владою, який притаманний цивілізованим державам, які ідентифікують себе демократичними й таким що дотримуються принципу верховенства права. Зниження рівня довіри громадянського суспільства до судової влади в Україні обумовлює необхідність пошуку напрямів і засобів удосконалення їх комунікації, а відтак – обґрунтування предметно визначеної методології дослідження. Серед низки світоглядно-методологічних підходів, загальнонаукових і спеціально наукових методів і засобів пізнання комунікації громадянського суспільства і судової влади, чільне місце посідає комунікативний підхід. Саме тому метою пропонованої роботи є визначення ролі й значення комунікативного підходу в дослідженні комунікації громадянського суспільства й судової влади, спрямованого на обґрунтування

напрямів і засобів комунікації громадянського суспільства й судової влади в Україні.

Насамперед, необхідно уточнити етимології поняття «комунікація», яке є загальним відносно поняття «правова комунікація» та «комунікація судової влади і громадянського суспільства». Витоки даного поняття походять від латинського слова «communicatio» - повідомлення, передача, і перегукується з похідним «communicare» - робити спільним, розмовляти, пов'язувати, повідомляти, передавати. Зазначене дає підстави стверджувати, що історично цей термін охоплював різні аспекти ширшого процесу спілкування та обміну інформацією. У Словнику іншомовних слів комунікація тлумачиться як зв'язок, повідомлення [1, с. 543]. Схожим чином термін «communication» розкривається в Англо-українському словнику, де поряд із значенням «спілкування, зв'язок, повідомлення, інформація», він позначається також як «поширення, розповсюдження (хвороби тощо)» [2, с.275].

Широкого вжитку у науковій літературі поняття комунікації отримало на початку XX ст., під яким розуміли механізм, за допомогою якого стають можливими існування і розвиток людських взаємовідносин та всі символи розуму разом із способами їх передачі в просторі і збереження у часі. Інакше кажучи, первісне наукове тлумачення та використання цього визначення зводилося до обміну і переміщення різноманітних благ і людей з однієї точки до іншої. При цьому, особливого значення не мало, чи ці точки є матеріалізованими чи ні.

Комунікація – це процес, який властивий багатьом складним системам і включає ряд обов'язкових складових: а) суб'єкти – індивіди, групи, інститути. Стаття 4 Закону України «Про інформацію» суб'єктами інформаційних правовідносин називає фізичних та юридичних осіб, об'єднання громадян, суб'єктів владних повноважень [3]; б) засоби комунікації; в) зміст – певні змістовні значення, що транслуються під час взаємодії. Очевидно, що комунікація не є винятковою прерогативою якоїсь однієї соціальної складової, а комунікативні властивості належать багатьом інститутам, у т.ч. тим, які відносяться до загальнолюдських надбань: громадянському суспільству, моралі, державі, соціальній політиці, політичним процесам [4, с. 91]. Не є виключенням і право, яке, будучи регулятором різнорідних суспільних відносин, по самій своїй суті покликане підтримувати активний, динамічний і стійкий зв'язок з суспільством та його суб'єктами для того, щоб забезпечувати ефективне регулювання, яке відповідало б реаліям об'єктивного світу.

Аналіз сучасних досліджень, присвячених проблемі правової комунікації, дає можливість виділити два основні підходи до розуміння сутності цього явища, що склалися в науковому дискурсі на сьогоднішній день. Відповідно до

першого підходу правовою комунікацією у найзагальнішому вигляді є процес (певна послідовність дій) взаємодії суб'єктів, спрямований на досягнення комунікативної рівноваги та консенсусу, вирішення конфліктів та суперечок. Основними елементами змісту правової комунікації вчені вважають: а) цільове призначення; б) правові принципи; в) суб'єкти взаємодії; г) нормативна база; д) юридична інформація; е) зворотній зв'язок. Незважаючи на важливість констатації комплексного характеру явища, слід зазначити, що таке розуміння є надмірно узагальненим і не дає уявлення про ті специфічні особливості, які відрізняють правову комунікацію від власне комунікації як такої.

Погляд на правову комунікацію як на сукупність різновекторних дій висловлює також А. Токарська, яка визначає її як підсистему суспільних комунікативних відносин, у межах якої формуються і реалізуються механізми утвердження ідей і цінностей права як смислових орієнтирів суспільної та індивідуальної свідомості [5]. Позитивним моментом даного визначення є те, що воно вказує на місце і значення правової комунікації у системі соціальних комунікацій загалом, хоча й не визначає, як попередні, її характерних ознак.

На думку О. Макеєвої, правова комунікація – це процес взаємодії суб'єктів на основі правил поведінки, відображених у нормативних актах та інших юридичних джерелах, шляхом реалізації своїх прав і обов'язків з метою досягнення компромісу та порозуміння у процесі правовідносин. Для цього процесу характерними є наступні особливості: рівність суб'єктів як на мікро- (між суб'єктами права), так і на макрорівні (між індивідами та правовою системою в цілому); учасники процесу комунікації обирають моделі поведінки під час взаємодії; безпосередньо для комунікаційного процесу велике значення має рівень правової культури суб'єктів; суб'єкти виступають носіями прав та обов'язків, тобто наділені певним правовим статусом; правова комунікація відбивається у правових текстах; головним призначенням комунікації є забезпечення консенсусу між суб'єктами і досягнення порозуміння [6, с. 39]. При такому погляді на комунікаційну діяльність у праві акцент робиться на її тривалому, мінливому, динамічному характері, а також складній структурі, яка не обмежується простим наданням інформації з того чи іншого приводу.

У контексті діяльності судової влади комунікація у найбільш загальному вигляді розглядається як процес обміну інформацією між двома й більше суб'єктами. Слід погодитися з думкою Т. Парсонса, який стверджував, що право, будучи ціннісно-нормативною системою суспільства, також виконує функцію пом'якшення потенційних конфліктів, властивих людині та соціальній системі. У процесі реалізації свого призначення право має виконувати чотири основні завдання: 1) адаптація – сприяння реалізації вимог держави, громадянського суспільства та особи; 2) ціледосягнення – здатність ставити

конкретні цілі щодо зміцнення соціального порядку і спрямовуватися до них за допомогою наявних для цього коштів; 3) інтеграція – установка на збереження своєї цілісності і забезпечення цілісності всієї соціальної системи; 4) «утримання зразка» - прагнення оберігати від руйнування нормативно-ціннісні принципи, модель ідеального належного, які служать довгостроковими моральними орієнтирами [7, с.24, 33-35].

Водночас слід наголосити, що основне призначення права аж ніяк не зводиться до комунікування, а полягає насамперед у забезпеченні та підтримці справедливості та користі у всіх видах конфліктного людського спілкування за всіх часів. Обґрунтованість даного твердження найповніше виявляється у діяльності судової влади, яка і виконує роль арбітра та неупередженого посередника у конфліктних відносинах різних сфер суспільства. При такому погляді комунікація судової влади й громадянського суспільства розглядається як процес соціальної взаємодії зазначених суб'єктів, який здійснюється шляхом обміну інформацією та сприяє вирішенню конфліктів, досягненню консенсусу і взаєморозуміння, а також легітимації судової влади та довірі до неї громадськості.

Література

- 1.Словник іншомовних слів / Л.О. Пустовіт та ін. Київ: Довіра, 2000. 1326 с.
- 2.Англо-український словник / Є.І. Гороть та ін.; під заг. керівн. Є.І. Гороть. Вінниця: Нова книга, 2006. 1700 с.
- 3.Про інформацію: Закон України № 2657-ХІІ від 02.10.1992 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
- 4.Оніщенко Н.М. Соціально-правова комунікація в системі засобів унормування інформаційного простору. Міжнародний науковий журнал «Грані науки». 2021. № 7. С. 90-95.
- 5.Токарська А.С. Правова комунікація в контексті посткласичного праворозуміння: дис. ... докт. юр. наук: 12.00.12. Львів, 2008. 515 с.
- 6.Макеєва О.М. Поняття і сутність правової комунікації в сучасному інформаційному просторі. Юридичний вісник. 2017. № 3. С. 35-41.
- 7.Parsons T. The System of Modern Societies. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1971. 152 p.

Шилова Ю. О., студентка 3 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право Запорізького національного університету
Алімов К.О., д.ю.н., професор кафедри цивільного права Запорізького національного університету

АНАЛІЗ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТРЕТІХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ВІДМІННОСТІ ТА НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

У цивільному процесі важливу роль відіграють треті особи, чия участь може суттєво вплинути на перебіг та результат судових справ. Розуміння відмінностей між третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору, та тими, що таких вимог не заявляють, є ключовим для забезпечення справедливості та ефективного судочинства.

Мета цієї роботи - дослідити нормативно-правову базу та особливості участі третіх осіб у цивільному процесі, виокремлюючи відмінності між їхніми категоріями.

У сучасному правовому полі України треті особи відіграють вагомую роль у забезпеченні справедливого та всебічного розгляду цивільних справ. Законодавча база, що регулює їхню участь, створює основу для правового захисту інтересів усіх учасників процесу. Поняття третіх осіб визначено у Цивільному процесуальному кодексі України (ЦПК), де окремо зазначено їхні права та обов'язки (статті 27-36 ЦПК України) [1].

Однією з найцікавіших особливостей є те, що треті особи, які заявляють самостійні вимоги, мають матеріально-правовий інтерес, що дозволяє їм захищати свої права, подаючи власні вимоги. Наприклад, у статті 36 ЦПК України чітко прописано, що такі особи можуть вступати у справу на будь-якому етапі процесу [1]. Такий підхід забезпечує гнучкість та можливість захисту прав у найскладніших ситуаціях.

З іншого боку, треті особи, які не заявляють самостійних вимог, мають важливу роль у підтримці правової позиції однієї зі сторін. Вони можуть надавати істотну допомогу у збиранні доказів та аргументації (статті 27-28 ЦПК України) [1]. Це створює додатковий рівень підтримки для сторін у складних правових спорах.

Аналізуючи нормативні акти, що регулюють участь третіх осіб, варто згадати також інші закони, які доповнюють положення ЦПК. Наприклад, Закон України "Про виконавче провадження" містить положення, що стосуються участі третіх осіб у виконавчому процесі, забезпечуючи додаткові правові механізми для захисту їхніх інтересів [2].

Попри чітке законодавче регулювання, існують певні прогалини, які потребують доопрацювання. Наприклад, недостатньо врегульовані питання щодо прав та обов'язків третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог. Це може призводити до правової невизначеності та ускладнень у процесі [3].

Важливим аспектом є й теоретичний аналіз участі третіх осіб у цивільному процесі, детально висвітлений у підручнику "Цивільне право України" під ред. І.В. Спасибо-Фатеева [4]. Це джерело пропонує глибокий аналіз правового статусу та ролі третіх осіб, що дозволяє краще зрозуміти їхню функцію у процесі.

Міжнародний досвід показує, що в багатьох країнах існують більш детальні регламенти щодо участі третіх осіб. Наприклад, у Німеччині та Франції законодавчі акти містять конкретні положення щодо процедурного статусу третіх осіб, що забезпечує більш чітке і прозоре правове.

Отже, дослідження цієї теми є актуальним і важливим для вдосконалення правової системи України. Виявлення та аналіз проблем дозволяє сформулювати пропозиції щодо покращення законодавства та запозичення кращих практик з міжнародного досвіду.

Для вирішення проблем, пов'язаних з участю третіх осіб у цивільному процесі, необхідно вдосконалити чинне законодавство, зокрема уточнити правовий статус та процедури участі третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог. Важливим кроком є запозичення кращих практик з міжнародного досвіду, що допоможе підвищити ефективність та справедливість судового процесу в Україні.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 26.11.2024).
2. Про виконавче провадження. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 26.11.2024).
3. Коваль О. Участь третіх осіб у цивільному процесі. 2018
4. Спасибо-Фатеева І. Цивільне право України: підручник: в 2 томах. Львів : Новий Світ-2000, 2014.

Шилова Ю.О., студентка 3 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності
081 Право Запорізького національного університету

Науковий керівник: **Болокан І.В.**, д.ю.н., доцент, професор кафедри
цивільного права Запорізького національного університету

ДОГОВІР КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: НЕДОЛІКИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ СТОРОНАМ ЩОДО УКЛАДАННЯ

Договір контрактації сільськогосподарської продукції є важливим інструментом у регулюванні відносин між виробниками сільськогосподарської продукції та заготівельниками. Попри таку значущість, цей договір часто супроводжується низкою правових і практичних проблем, серед яких: неоднозначність правового регулювання, невизначеність обов'язків сторін, ризики невиконання договору, недостатній рівень захисту прав виробників тощо. Всі ці питання вимагають комплексного підходу до їх вирішення та потребують додаткового аналізу задля вдосконалення відповідного законодавства.

Метою цієї публікації є дослідження проблематики договору контрактації сільськогосподарської продукції та розробка пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання відповідних договірних правовідносин. Задля досягнення цієї мети слід, насамперед, проаналізувати норми Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) та Господарського кодексу України (далі – ГКУ) для виявлення прогалин та недоліків у правовому регулюванні, та на основі проведеного дослідження визначити шляхи вдосконалення відповідних норм щоб, у кінцевому рахунку, забезпечити ефективне та справедливе врегулювання відносин між сторонами договору.

Виходячи зі структури та змісту норм ЦКУ, договір контрактації сільськогосподарської продукції є різновидом договорів купівлі-продажу та постачання, і характеризується як договір, за яким виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору [1]. Однак цей договір у ЦКУ майже не врегульовано. Більш детальне його регулювання здійснюється в ГКУ.

Серед іншого в ЦКУ спостерігаємо такий недолік врегулювання, як недостатня визначеність обов'язків сторін. Зокрема, з наведеного вище визначення цього договору у ст. 713 ЦКУ вбачаються лише обов'язки

виробника з вироблення сільськогосподарської продукції й передання її у власність заготівельникові (контрактанту), а заготівельник зобов'язаний лише прийняти цю продукцію та сплатити обумовлену договором ціну [1]. У нормах ЦКУ про договір контрактації сільськогосподарської продукції окремо не йдеться про обсяг та якість продукції, що може створювати певні ризики неналежного виконання договору та спори з цих питань між сторонами. Звичайно, в якості аргументу може бути зазначено, що ч. 2 ст. 713 ЦКУ вміщує посилання на норми договорів про купівлю-продаж та поставку, натомість такий підхід нормативного регулювання дещо ускладнює процес вирішення спорів та не враховує специфіку цього договору.

Ще одна проблема пов'язана з ризиками невиконання договору. Часто виробники стикаються з ситуаціями, коли заготівельник відмовляється приймати продукцію або затримує оплату. Відповідно до ст.ст. 526, 530 ЦКУ, зобов'язання мають виконуватися належним чином та у встановлені строки [1], але на практиці це не завжди дотримується. Тому важливо забезпечити ефективні механізми захисту прав виробників, включаючи можливість стягнення штрафних санкцій за порушення умов договору, які доцільно закріпити у нормах ЦКУ про договір контрактації, врахувавши його специфіку.

Важливою проблемою також є недостатній рівень правового захисту виробників. Нині чинне законодавство не передбачає достатніх гарантій для захисту їхніх прав у випадках порушення договору з боку контрактанта. Зокрема, Глава 51 ЦКУ передбачає відповідальність за порушення зобов'язань, але на практиці виробникам часто важко довести факт порушення і отримати відповідну компенсацію. Щодо останнього, часто це пов'язано з тим, що у договорах фіксують загальні формулювання, наприклад: «за порушення умов цього договору сторони несуть відповідальність, встановлену законодавством», а коли справа доходить до застосування санкцій у разі невиконання умов договору, з'ясовується, що у законодавстві немає конкретних норм із відповідальністю за відповідне порушення, а в договорі сторони нічого не конкретизували.

Щодо питань визначення якості продукції, оскільки у нормах ЦКУ про договір контрактації сільськогосподарської продукції відповідне врегулювання відсутнє, застосовуємо законодавство, яке передбачає загальні критерії, зокрема ті норми, які регулюють питання якості за договором купівлі продажу. Проте в умовах сучасного сільськогосподарського виробництва важливо мати більш чіткі та специфічні стандарти. Відповідно до ст. 673 ЦКУ має передаватись товар якості якого відповідає умовам договору, а у разі відсутності в договорі умов щодо якості товару, має передатись товар, який придатний для мети, з

якою товар такого роду звичайно використовується [1]. Відсутність конкретних стандартів якості може призводити до спірних ситуацій між сторонами.

Також слід звернути увагу на механізми розірвання договору. Відповідно до ст. 651 ЦКУ, яка є загальною для будь-яких цивільно-правових договорів, договір може бути розірваний за згодою сторін або за рішенням суду у випадках, передбачених законом або договором [1]. Однак закон, а саме спеціальні норми про контрактацію сільськогосподарської продукції, не передбачають чітких процедур розірвання цього договору, що може ускладнювати процес розірвання у разі порушення умов договору однією зі сторін. Керуватись у такому випадку слід лише загальними нормами договірної права.

Вдосконалення відповідних норм, на наш погляд, може бути здійснено шляхом розробки більш чітких і деталізованих положень про обов'язки сторін, механізми захисту прав виробників, стандарти якості продукції, процедури розірвання договорів. У наукових джерелах ми знаходили пропозиції запровадження обов'язкового страхування ризиків невиконання договору та створення спеціального арбітражного органу для вирішення спорів між сторонами цього договору.

Доцільним є перенесення у новий ЦКУ (як логічне завершення процесу рекодифікації) тих положень ГКУ, якими наразі регулюється відповідний договір. Зокрема: ст. 273 ГКУ, яка встановлює особливості виконання договорів контрактації, зазначаючи, що сторони повинні дотримуватися узгоджених умов щодо якості та строків постачання продукції; ст. 274 ГКУ, яка передбачає відповідальність за договором контрактації, включаючи відшкодування збитків та штрафні санкції у разі порушення умов договору однією зі сторін [2]. Це дозволить більш детально врегулювати відносини між виробниками та споживачами сільськогосподарської продукції саме нормами ЦКУ, забезпечуючи правову визначеність та захист інтересів обох сторін.

Отже, договір контрактації сільськогосподарської продукції є важливим інструментом для регулювання відносин в аграрному секторі, але його нормативне регулювання в ЦКУ потребує вдосконалення. Основні проблеми пов'язані з невизначеністю правового регулювання, ризиками невиконання договору, недостатнім рівнем захисту прав виробників та відсутністю чітких стандартів якості продукції. Для вирішення цих проблем необхідним є внесення змін до норм ЦКУ задля забезпечення більш детального регулювання відносин між сторонами й створення ефективних механізмів захисту прав виробників та процедури розірвання договорів. Сторони відповідного договору мають чітко усвідомлювати важливість врегулювання у своїх договорах вказаних вище та інших питань. Запровадження ж чітких законодавчих механізмів реалізації

правових норм та ефективного контролю за їх виконанням дозволить забезпечити стабільність і прозорість договірних відносин та сприятиме розвитку аграрного сектору в цілому, підвищуючи довіру між виробниками та споживачами сільськогосподарської продукції.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 23.11.2024).
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 23.11.2024).

Шилова Ю.О., студентка 3 курсу юридичного факультету Запорізького національного університету

Науковий керівник: **Єна І.В.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності Запорізького національного університету

СУД ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ ТА США: СХОЖІСТЬ, ВІДМІННІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Суд присяжних є важливим елементом судової системи, що забезпечує участь громадян у відправленні правосуддя. В умовах демократичного розвитку України питання ефективності функціонування суду присяжних набуває особливої актуальності. Аналіз та порівняння систем суду присяжних в Україні та США дозволяє виявити сильні та слабкі сторони обох моделей, що може бути корисним для подальших реформ у цій сфері.

Метою даної роботи є порівняльний аналіз систем суду присяжних в Україні та США з метою визначення їх переваг, недоліків та можливих напрямів реформування.

Суд присяжних у США має глибокі історичні корені, що беруть свій початок від англійської правової системи. Впроваджений ще у 12 столітті, він еволюціонував через століття, ставши невід'ємною частиною американської системи правосуддя. Суди присяжних на українських землях під Росією були введені судовою реформою 1864, в сучасній Україні інститут присяжних було відроджено після здобуття незалежності.

Важливим кроком у запровадження функціонування суду присяжних в Україні стало прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу

України (далі – КПК України) та прийняття нової редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів», який детально прописав порядок формування суду присяжних та механізм затвердження списків присяжних.

На сьогоднішній день народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних [1]. У кримінальних провадженнях суд присяжних формується у складі двох суддів та трьох присяжних, в тому випадку, коли хоча б один з обвинувачених заявив клопотання про такий розгляд[2].

Так, згідно положень КПК України, суд присяжних здійснює функцію розгляду справ за обвинуваченням у тяжких злочинах, де суд присяжних визначає винність або невинність обвинуваченого; присяжні мають обов'язок приймати рішення щодо фактів справи та винності обвинуваченого на основі наданих доказів і свідчень; присяжні виносять вирок за результатами розгляду справи, що є фінальним етапом їх участі у судовому процесі [2].

У США суд присяжних є ключовим елементом правосуддя як у кримінальних, так і у цивільних справах. Кількість присяжних зазвичай становить 12 осіб (мале журі). Велике журі зазвичай включає від 16 до 23 осіб, а їх функції регламентуються Федеральними правилами кримінального та цивільного процесів [4].

Серед переваг американської моделі можна виділити високий рівень громадянської участі, забезпечення неупередженості розгляду справ та усталені традиції. Водночас, недоліками є висока вартість процесу, тривалість розгляду справ та можливість упередженості через вплив медіа.

Враховуючи наведене, можна зазначити, що українська модель має свої переваги, зокрема залучення громадян до правосуддя та прозорість судового процесу. Проте, основними проблемами є недостатній досвід, складності з формуванням складу присяжних та недосконале законодавче регулювання.

Для покращення функціонування суду присяжних в Україні можна розглянути такі заходи: покращення підготовки присяжних через освітні програми, вдосконалення законодавства для чіткого визначення ролі та обов'язків присяжних, створення інституту постійних присяжних для складних справ та залучення громадських організацій до процесу відбору присяжних.

Для покращення підготовки присяжних в Україні можна запровадити спеціальні освітні програми. Це можуть бути курси, що включають основи правознавства, етики та практичні заняття з розгляду справ. Важливо забезпечити доступ до таких програм всім громадянам, які бажають стати присяжними.

Вдосконалення законодавства може включати чітке визначення ролі та обов'язків присяжних у судовому процесі. Це потребує розробки відповідних

нормативних актів, які регламентують порядок діяльності присяжних, їх права та обов'язки, а також механізми їх захисту у випадку тиску або погроз.

Створення інституту постійних присяжних для складних справ може забезпечити вищий рівень компетентності та професіоналізму присяжних. Це передбачає відбір та підготовку громадян, які будуть постійно залучені до розгляду найскладніших справ.

Залучення громадських організацій до процесу відбору присяжних може підвищити прозорість та довіру до судового процесу. Громадські організації можуть допомагати у відборі кандидатів, проводити опитування та контроль за діяльністю присяжних, що сприятиме підвищенню якості правосуддя.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 27.11.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 27.11.2024).
3. Federal Rules of Civil Procedure. LII Legal Information Institute. URL: <https://www.law.cornell.edu/rules/frcp> (date of access: 27.11.2024).

*Наукове видання
(українською мовою)*

„АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ НАУКИ”

Тези доповідей
Всеукраїнської науково-практичної конференції
м. Запоріжжя, 10 грудня 2024 року

Відповідальний за випуск: Коломоець Т.О.
Відповідальний редактор: Верлос Н.В.
Технічний редактор: Франковська С.А.
Комп’ютерна верстка: Франковська С.А.